

JT. 23, 1922

POŠTNA PAVŠALIRANA.

DOM IN SVET

LETNIK XXXV

LJUBLJANA 1922

V S E B I N A Š T E V. 1.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. **Pesmi.** Joža Lovrenčič: Kronika Trente alias Trentarskega študenta II. del. 6. — Silvin Sardenko: Goslarjev Ave. 9. — Anton Vodnik: Rdeči mornarji. 12. — Dante Alighieri: La Divina Commedia. (Prev. J. D.) 25. — Miran Jarc: Polaganje mostu čez brezdno. 30.
- II. **Pripovedna proza.** Ivan Brodar: Delinstvo. 4. — Narte Velikonja: Petindvajsetletnica. 14. — France Bevk: Rablji. 23.

ZNANSTVENI DEL:

- I. **Članek.** Izidor Cankar: Kaj je umetnostno pomembno? 31.
- II. **Zapiski. Slovostvo:** France Bevk: Pastirčki pri kresu in plesu. (Fr. Koblar.) 39. — Ivan Zorec: Pomenki. (Dr. I. Pregelj.) 39. — Iv. Ev. Šarič: Salve Regina. Judita. (Frst.) 40. — Milan Begović: Dunja u kovčegu. (Dr. I. Pregelj.) 40. — Süha roba. (Dr. I. Samsa.) 41. — Engelbert Gangl: Zbrani spisi za mladino. (France Bevk.) 41. — Grammatica teoretico-pratica della lingua slovena del Dott. Bruno Guyon. (R. M.) 42. — Dr. Hinko Dolenc: Izbrani spisi. (Dr. I. P.) 43. — Fr. Rojec: Tončkove sanje na Miklavžev večer. (Dr. I. Pregelj.) 43. — Marica Gregoričeva: Otroški oder. (Dr. I. Pregelj.) 44. — Rudolf Dobovišek: Rodoljub iz Amerike. (Dr. I. Pregelj.) 44. — Čika Jova-Zmaj: Kalamandrija. (Dr. I. P.) 44. — Umetnost: XX. umetnostna razstava v Jakopičevem paviljonu. (Frst.) 44. — Razno: Ivan Šašelj: Belokranjski pregovori in reki.

Na platnicah: Prejeli smo v oceno.

Slike: Naslovno stran narisal G. A. Kos. — Sl. 1. Tone Kralj: Zločin. — Sl. 2. Žival iz Kelermesa. — Sl. 3. Glava Praxitelovega Herma. — Sl. 4. Evangelist Matevž iz Monakovega. — Sl. 5. Kristusova glava iz Werdena. — Sl. 6. Michelangelo: Mati božja na stopnicah. — Sl. 7. Tone Kralj: V potu svojega obraza.

»DOM IN SVET« IZHAJA DVAJSETEGA VSAKEGA MESECA NA 48 STRANEH. — NAROČNINA ZNAŠA LETNO 250 K, ZA DIJAKE 200 K (IZELIMO, DA NAROČAJO SKUPNO!). UREDNIKA: DR. AL. MERHAR, LJUBLJANA, PRED ŠKOFIJO 6, IN DR. FRANCE STELE, LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 80. — UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. — ZALOŽNIK IN LASTNIK: KAT. TISK. DRUŠTVO V LJUBLJANI. — TISK IN KLIŠEJI JUGOSL. TISKARNE V LJUBLJANI.

DETINSTVO.

Ivan Brodar.

Prvo poglavje.

1.

Moj prvi spomin je okno. Nazaj tema, naprej tema, tema vse naokolu.

Sedim v stožcu svetlobe, ki lije iz svetiljke na mizo. Sedim na mizi razkrečenih nog in ne vem, kako mi je ... Pred menoj stoji »ona«, velika, sklonjena in mi natika čevlje. Levega na desno, desnega na levo nogo. Ne gre in ne gre. Žnova: desnega na levo, levega na desno nogo. Roke ji prično »leteti«, nogavice mi sesvaljkane vise s stopal. »Ah!« slišim in ne vem, kaj to pomeni. Oblečena je nenavadno. Blešči se, v širokih trakovih se prelivajo luči. Nenavadna ji je glava, z visokimi lasmi, valujočimi. Tudi vonj, ki mi z zračnimi pljuski udarja v nos, tudi vonj je neobičajen.

Zdaj sedi in me brezupno gleda. Jaz se ozrem na nogi, na sesvaljkani nogavici, na čevlja, ki stojita na mizi, eden tu, drugi tam.

In zopet moram razkrečiti nogi in jih krepko tiščati v čevelj, ki je očitno preozek. Kdo zna, kako dolgo bi se bila ubadala zaman. . da ne stoji poleg nje še nekdo. Ta nekdo ima kapo na glavi, zlate gumbe po prsih in trebuhu. Ne poznam ga.

»Nekdo« prime čevelj z desnico, nogo z levico in lej, čevelj je na nogi. Smuknil je nanjo brez težave. A tišči me tako neznansko, da udarim ž njim po mizi in odleti.

»Nekdo« se namršči.

»Ona«: »Prosim, pojdi naprej! Pridem za teboj!«

In zopet sva sama. »Ona« sedi in me gleda pol v smehu, pol v solzah. Ne morem ji pomagati, a tudi nočem. Prav nič se mi ne ljubi. Ob tem času sem druge dni že spal. Nocoj pa tak semintja ...

Velikanski oboki. Solnce, mesec, zvezde na obokih. Ljudi, kot jih nisem videl še nikoli. »Nekdo« je že tu. Vse gleda naprej. Pred nami je platno razpeto in barve plešejo po tem platnu: črne, zelene, višnjeve. Nekatere stoje na glavi, druge se objemajo. Še druge se pode in prekopicajo, da nikoli tega. Negodno jih je gledati, in vendar smešno. Poglavitno je, da sedim na »njeni« roki, da se z roko

oklepam »njenega« vratu, da me »ona« pritiska nase. Še drugačna je kot »tam«, to je res. Oči so velike, vzbokle in se svetijo. Nosnice široko razprte. Vroča sapa puha iz njih. Na ušesu visi nekaj drobčkanega. Prilepljeno je tja in ne pade doli... Toda jedva sva sedla, že vstajamo.

Veža, dvorišče, skozi temno ulico me nese »ona«. »Nekdo« je za njo.

»Nekdo«: »Dve tretjini si zamudila.«

»Ona«: »Tako malokdaj je kaj in še takrat...«

Pritiska me nase, da me bole kosti. A meni je prijetno. Svet se zavije... ves svet se zavije v plašč in sladko se mi zgrne pred očmi...

2.

Naša sestra Manica je bila kaj nežno bitje. Nad vse je ljubila punčke. Še dražje pa so bile njenemu srcu piščali.

Prvo piščal je prinesel v našo hišo prijazen duhovnik, debel gospod. Stali smo v veži, ko se je poslavljaj. Nenadoma stisne Manici v roko — piščal.

Bila pa je ta piščal lepa gladka, tenka in dolga, bela in koščena. Vrel je iz nje mil in topel glas. Manica je takoj zapiskala nanjo. Nevoščljiva sva jo gledala Rafaelček in jaz. Rafaelček bolj jezno, jaz bolj prijazno. Nevoščljiva oba.

S to piščaljo smo potem mnogo, mnogo hodili po vrtu. Sprevajali smo jo, spremljevali. Rafaelček na levi, jaz na desni, Manica — piščal na sredi. Manica je imela pravico na piščal, zato je ona dovoljevala piskanje. Rafaelčka je očito protežirala. Če je kdo piščal odnesel, se pravi izneveril ter stekel ž njo na drugi konec vrta, je bila zamera. Poldnevna, celodnevna, po teži in drznosti pregrehe.

Kmalu se je izkazalo, da Rafaelček brez piščali živeti ne more. Če že ni bila njegova, vsaj piskati je moral nanjo, brez prestanka, brez prestanka. Prišlo je tako daleč, da se je kremžil, če si jo je kdo želel »izposoditi« pri njem.

Povedati še treba, da je piščal drobna stvar, vrt pa velik. Kaj lahko se izgubi in ni je več — »na večno«, kakor je pristavljala v svojem snežniškem dialektu Fefa, naša služkinja. Zato je Manica piščal privezala na motvoz in si jo je obesila na vrat.

Naša ljuba mama, kakor je težko poslušala piskanje (vidim jo, kako si zatiska ušesa!), vendar ni mogla preboleti Rafaelčkove bolečine. Kupila je drugo piščal in mu jo je obesila na vrat. Piščal je bila svinčena, siva, neblagega okusa pri ustniku. Njen glas je prodiral ušesa. V piščali je bil grah, ki je z brezumno naglico trkljal ob stene, če si sprožil sapo v ustnik.

Rafaelček je piščal dva dni »ljubil«, potem jo je v mogočnem loku pognal od sebe. Padla je na prodec. Kura je piknila v piščal, še kura ni marala zanjo.

In zopet so nastale težave. Rafaelček je bil brez piščali. Brez Maničine piščali, kakopa.

Vem, da si naša ljuba mama ni vedela pomagati. Tudi Fefa je obupavala. Kritični položaj je trajal en dan in eno noč. Manica je ves tisti dan molčala. Tiho je legla spat. Tako tiho je bilo tisto noč v njeni postelji, kot da ni Manice nikjer, kot da je postelja prazna.

Drugo jutro ob desetih stoji Rafaelček širokih nog na dvorišču v solncu, za pedenj je zrasel, tri leta mu je starejši obraz. Kar odrasel se je zdel ne samo sebi. Na vratu mu je visela Maničina piščal!

»Ali za vedno?« sem vprašal v zli slutnji. »Za vedno.« In ni zapiskal nanjo, kot bi bilo pričakovati. Zdaj mu je piskanje na voljo dano. Piska ali ne piska, njegova reč. In kdaj piska, nikomur nič mar.

Manice tisti dan dolgo ni bilo blizu. Kako se je odločila, da je odstopila piščal, kdaj je dobojevala boj, mi ni znano. Najbrž ponoči. Vsekakor je Rafaelček piščal zjutraj že imel. Ko sem Manico zopet videl, je sedela pri Rafaelčku na kamnu (o tem kamnu še bom govoril) in Rafaelček ji je razlagal »dolgi« in »kratki« pisk, »debeli« in »tenki« pisk in še mnogokaj. Znal je zapiskati celo pesem na to eno piščal s tem enim glasom. Manica je bila popolnoma zadovoljna z njim.

3.

Naše ljube mame ni bilo doma. Malokdaj je ni bilo doma. Odpeljala se je na Brezje.

Fefa je onemela. Dokler smo bili vsi doma, je kdajkoli izpregovorila. Ob nedeljah popoldne je celo pripovedovala, kaj je pridigal pater Anton. Poznali smo patra Ljudevita, ki je bil sila debel človek. Komaj je sopel. Imel je vodeniko. Blagoslavljal je velikonočne potice, piruhe in gnjat. Zahteval je, da se prtiči odgrnejo, kadar škropne z vejico blagoslovljene vode po jerbasih. Fefa je vedno že odgrnila jerbas, ko ga je postavila v vrsto.

Prvi dan — prvo uro po maminem odhodu se je Fefa »držala«. Sumili smo, da je užaljena. Ko pa jo je ogovoril Rafaelček, je bila tako prijazna kot nikoli. In mahoma smo čutili vsi: odgovornost je prevzela, odgovornost jo tlači, in joj, če se kaj zgodi.

Nam trem seveda. Manici je bilo na jok. Rafaelčku »vseeno« kakor vsekdar. Meni pa so planile stene narazen, svet se je zbočil nad menoj neskončno, in svoboda, svoboda povsod! Nisem kazal svojega veselja, da bi se Fefi ne izdal.

Prej pa moram povedati o nekem gospodu... Pri sosedu Bežanu, v pritličju, je stanoval v sobi na vrt gledališki igralec. Ni se dalje menil za nas otroke, vendar je dobro vedel, kako živo se zanimamo zanj. In zdel se je ponosen na to zanimanje. Vsaj važen vsled njega. V naši hiši se je imena tega igralca — za Lukiča se je pisal — držalo nekaj nelepega. Vem, da bi ga vpričo očeta ne bil smel omeniti. Tudi smo opazili, da sosed Bežan nikoli ne govori o njem, kadar je pri nas. In prihajal je pogosto. Beseda se je ogibala igralca, in najsi smo še tako natezali ušesa in pazili, kaj prida nismo izvedeli o njem.

Enkrat samkrat je prišel na naš vrt. Star gospod je bil ž njim. Bežanka je bila prejšnji večer pri nas in govorili so o »njegovem« očetu. O njem pa so govorili z veliko spoštljivostjo. Visok uradnik da je in sploh spodoben človek.

Lukičev spremljevalec je bil tedaj njegov oče. Suh, kozjebtrad, s skrbljivimi potezami. Z rokami na hrbtu prekrižanimi, tako je stal pred sinom, pod našo brajdo, in je gledal v tla. Lukič je gledal nekam v daljavo. Ozrl pa se je tudi na nas in takrat smo prvič občutili nekaj toplega v njegovem pogledu. Kot da želi prijateljstva z nami. Kot da nas že dolgo pozna in bolje pozna kot njega, ki zdaj stoji pred njim s prekrižanimi rokami...

Tiste nedelje popoldne nas je Fefa po blagoslovu peljala na izprehod. Nikoli še s Fefo nismo bili na izprehodu. Kar čudno se nam je zdelo, da ne stoji pri ognjišču, da ne snaži čevljev, da ne postilja postelj, temveč hodi z nami praznih rok... Najbrž se je tudi njej zdelo čudno, da »pohajkuje« v nedeljo popoldne po mestnem vrtu, ko je doma »vendar toliko dela«.

Hodili smo, koder smo hoteli. Predlagal sem tri ribnike. Prav nič ni ugovarjala. Za hip se mi je zdelo, da tudi njo vleče k njim, kakor mene. Voda, čolni... vesla...

Stali smo na obrežju, dober meter od vode. Mlajša dva je držala za roko. Jaz sem bil prost. Stojimo in gledamo, kar nam nekdo ponaša sredi »gladine«. V čolnu sedi in miga z roko. Čoln se okrene in hiti k bregu. Naravnost proti meni. Brezglasno. Iz čolna stopi Lukič. (Fefa se je skorajda stresla, ko ga je spoznala.) Na glavi je imel cilinder, na hrbtu dva gumba. »Tisto grdo suknjo je imel na sebi,« je pozneje rekla Fefa. Res je, da takega plašča takrat nihče ni nosil v mestu.

Lukič me povabi v čoln. Pričakoval sem, da bo Fefa takoj ugovarjala. A niti glasu ni bilo iz njenih ust. Ko sem bil že sredi »gladine«, sem se ozrl nanjo in zdela se mi je docela premenjena. Potem so vsi trije, Manica, Fefa in Rafaelček, sedli na klop pred ribiško bajto.

Sukala sva se z Lukičem po gladki vodi, sitno mi je bilo, da nisem vedel, kaj bi ž njim govoril. Vprašal me je dvakrat, a ga nisem umel. Povedal sem mu, da se Fefa »neznansko« boji zame. Smejale se je. »Ali ste sami doma?« »Sami!« Nato je ladja pristala in skočil sem na kopno. Vem, da se mu nisem niti zahvalil. Tudi on se ni poslovil.

Čakal sem, da pridejo pome, Fefa, Manica in Rafaelček, in da gremo skupaj domov. A oni trije se ne ganejo. Stopim k njim in jih začuden gledam... Manica in Rafaelček vstaneta, Fefa pa ne more. »Noge so ji trde,« reče Manica. Rafaelček gleda te noge, s klopi viseče, v okornih čevljih...

»Pojdimo!« ukažem in že stopam. A ko se ozrem, vidim, kako težko vstaja Fefa. Sključena stoji, kot da še dvomi, ali jo bodo noge res nesle... Doma je pri priči sedla na stol. Zelo zgodaj je šla spat.

Tu moram pripomniti, da je Fefa še pri neki drugi priliki dobila »trde noge«. Po zimi je bilo. Znosili, zlopatili, zvalili smo snega za hišo ogromen kup. Tik pod kuhinjskim oknom. Izpod lipe pa do plota je bil vrezan tir, strmo navzdol. Na vrhu smo nastavljali sani, sedali nanje in se spuščali mimo kuhinjskega okna (videla se je Fefa pri ognjišču!) »v globino«. Trikrat, šestkrat, dvajsetkrat na dan. Ko smo se naveličali vožnje, smo se domislili, da še Fefa ni okusila te sladkosti.

Dolgo je trebalo prigovarjati. Smejale se je, mučila se, zvijala — naposled se je nerada vdala.

Rafaelček je držal sani. Jaz sem ji pomagal sestiti nanje. Bile so okolnosti zavoljo mnogih kril, ki jih je imela. »Pet jih nosi leto in dan,« je trdila mama.

Fefa sedi, Rafaelček sani izpusti — in šinilo je mimo kuhinjskega okna do plota kot blisk. Ali tam pri plotu Fefa ni mogla vstati. Dvakrat, trikrat se je pognala na noge in je zopet sedla. Pritekli smo k njej, »noge so ji trde,« je rekla Manica in gledali smo zopet tiste noge...

(Dalje.)

KRONIKA TRENTÉ

ALIAS TRENTARSKEGA ŠTUDENTA II. DEL.

Joža Lovrenčič.

V imenu božjem primem za peró,
da dogodivščine zvestó popíše,
ki gajale so v bovških se goráh
za mojih dni, ker škoda bi biló,
če čas, ki vrže čez vse debel prah,
jih meni tebi nič zabriše! —

Prvo poglavje.

Kako je šel Bovčan Kumar Gregor, sicer krošnjár, na dan svojega patrona, ne zanašajoč se več na Pustinarjevega študenta, iskat zaklad in ga dobil cooperatione diaboli, dicti škrať. Dalje, kako je ušel medvedu in se ustavil pri Pustinarju.

V GOSPODNJEM letu šestnajststo in petem,
biló je marca o Gregorju svetem,
izvabil je — sicut narratur — v trentarske gozdove škrať
ovčico mojo Kumarja Gregorja, ki bi rad
na lahko obogatel in pred Bovcem
postavljál se široko s svojim novcem.

Čul praviti Gregor je: Trenta
v gozdovih krije mernike zlatá,
ki čaka izgubljenega študenta,
da pride, dvigne ga in revežem razdá.
Študenta ni, le glas o njem po selih gre,
kakó prorokoval je vojsko in gorjé.

Sed exponendum, da pred leti
peljal iz Trente je Pustinar fanta v šolo.
Ni maral sin očetu maše peti,
zavrgel se je, šel v vagantsko kolo
in po deželi se poganjal
in ljudstvu bajal o rečeh, ki jih je sanjal.

Gregor ni več študenta čakal
— predolgo že zanašal se je nanj —,
na god svoj v gozde sam je odkorakal,
da najde skrito vrelo svojih sanj:
pa vodil ga je škrať za nos,
da čevlje zbrusil je in hodil bos.

Ko že obupan je Gregor rotil se in je vzdihal
in željo po bogastvu klel,
škrat, ki ves čas se mu posmihal je in kihal,
usmilil se ga je in mu prijazno del:
»Dovolj sem za enkrat se nasmejal,
zdaj bom za vse kraljevsko te odškodoval!

Kar si iskál, dobiš. Odprem ti staro kad,
iz nje si zlatov vzemi tri prgišča
in ž njimi škrbo skrb odpodi od ognjišča!
A da ne boš živel tja v dan brez truda,
poslušaj, kaj ti pravim škrat:
Tu čaka solnca še železna ruda! ...«

Gregorju je kar samo šlo na smeh in škrate
je ogovoril, ko je spravil tri prgišča zlata:
»Gospod škrat, hvala ti, da si od doma me izvabil
in si za kratek trud tako me plačal,
dokler bom živ, tega ne bom pozabil —
veš, kje sem: rad ti dobro bom za dobro vračal!«

»Prav, prav!« je rekel škrat in z glave
rdečo kapo snel in že ga več ni bilo.
Gregor sam nase ni se prav zanesel
in zgrabil je za malho, jo potresel,
prepričal se je: res se vse je dogodilo,
čeravno sam je stal sredi goščave.

In pol mrmral Gregor je, pol je pel,
ko je rumene zlate štel:

Hihi, hehé,

Gregor ni nor,

da še veruje v škrate!

Pokažite pa vi ljudje,

ki vanje ne verujete,

roke tako bogate!

In zadovoljen z zlatom, škratom, sam s seboj
je hodil, hodil Gregor skozi temni gozd
in ves vesel poslušal je kričanje šoj,
poslušal pesem, ki ubiral jo je drozd,
in tu in tam podražil ga je ptič stržiček:
»Čiri ... čiri ... si zadovoljen striček?«

Ko že skoz temo hoj ugledal je nebó,
 razveselil se je in ko mladenič je zavriskal.
 Vrisk iz goré odmeval je v goró
 in, česar ni Gregor pričakoval in iskal:
 ob stezi je zaslišal čudno godrnjanje —
 medvedu vrisk je zmotil zimsko spanje.

»Hu, medved!« Gregor prestrašil se je in urnó
 bežál, da kosmatincu vnese glavo in zlató.
 V dolini se šele ustavil je globoko
 in z bistrimi očmi in s skrbno roko
 preštel je znova zlate darovane
 in misli bile so veselja mu pijane.

Prišel do Smrečja je in bela kočá
 prijazno izpod jablane ga je pozdravila,
 prijazneje pozdravil ga Pustinarjev je oča:
 »Bog sprimi te, Gregor! Bi se kaj vstavila
 in malo se čez dolgo spet poménila?«
 In že moža sta v hišo krenila.

»Prav rad se malo pomudim,« je rekel
 Gregor, »saj ravnokar sem pred medvedom tekell!«
 In vse zaupal je Pustinarju in še dejál:
 »Do zadnjih dni še mislil sem na vašega Ivanca,
 da prišel bo, dvignil zaklad in nam ga dal —
 no, pa je vendar šlo tudi brez samostanca!«

»Prav je!« Pustinarica je dejála,
 ki ob ognjišču je Gregorja poslušála,
 »prav je, da naš Ivanec ni bil zraven
 in ni pomagal, greh naglaven
 bi si na dušo vzel in kdó ve,
 če mogel bi potem dobiti blagoslove!«

In govorili še o zlatu so in škraťu in o rudi
 in o študentu, ki se v Vidmu uči in trudi,
 in ko se dan nagibal je, Gregor se je poslóvil.
 »Viš, netopir bo kmalu že mušice lóvil!«
 je rekel še Pustinarju na vratih in odšel je
 po stezi skaloviti, skriti med vejevje.

Večerno solnce čez ostré grebene
 pošiljalo je žarke kakor zlate štrene,
 ko Gregor Kumar prišel je domov
 in pred strmečo ženo vsul na mizo škraťov blagoslov.

GOSLARJEV AVE.

Silvin Sardenko.

JEZ.

Zapel je zvon na gori.	Upehan pod bremeni
Tvoj pozdrav.	k Tebi zre.
Ustavil mlin je mlinar.	Skrbi mu moraš vzeti —
Prav.	vse.

Od nas do Tebe vodi
taka vez:
pred šumnim si nam tokom —
jez.

KDO SI?

Deklet je naših vez ljubezni tanka.
S pogledom novim pregori na dvoje
in razgubi se z dimom, brez obstanka.

Na goslih mojih strun je strlih troje:
mladost in mir in moč. Pesem izgnanka
odšla je v šumo med zelene hoje.

Iz temnih šum jo časih slišim peti.
Pol slavci so jo, pol posneli kosi;
vso vigred jo pojo veselovneti.

A svoje tožbe duša Tebi nosi,
ki brez izjeme vse želiš sprejeti,
nikdar nikogar prej ne prašaš: Kdo si?

MIR.

Ves ranjen in ubog
kakor v znamenju sveti Rok
— samo ne tako svet —
prihajam k Tebi, Brezmadežni cvet.

Vse molitve pustil sem doma,
vsa iskrenost šla je iz srca;
moj vinograd nima zarje več,
hram nobeden ga ne varje več.

Kes - čuvaj je vpil: Nikar!
 Nikar nesvačovski pred oltar!
 Ali spomin - pastir
 priganja misli k Tebi. Ti si mir.

TUDI TI.

Duša, ugibaj!
 Nocoj ugani
 tisto besedo,
 ki z njo se rani
 Njeno srce!

Pusti uganke,
 srce nevedno!
 Ona je sama
 ti brezbesedno
 rekla skrivnost:

»S sedmimi meči
 sem prebodena.
 Mojemu srcu,
 glej, rana ena
 tudi si ti.«

AVE!

V Tvoja morja sem se zamaknil.
 Prečudovita! Ave! Ave!
 Nepregledne te so daljave
 in globočine neizmerne.
 Drug nobeden jih ne doseže,
 kakor molitve živoverne;
 drug nobeden jih ne obseže,
 kakor samo —
 nebo.

V Tvoja morja bi se potopil.
 Stvarnik je v Tebi skril zaklade,
 nebes v Tvoje pal je prepade.
 Veliki lek si velerani,
 Ti si Zdravje v svetu razlito.
 Eno mi kapljo v dušo kani —
 in srce bo moje umito
 kakor samo
 srebro.
 Ave!

TEBE.

Dva si lepa nageljna
videla na mojem vrtil.
Prvi naj dehti
moje žive dni —
drugi tudi po smrti.

V prvem ljubim Tvojo pot,
dokler noč me ne zagrebe.
V drugem se skrivnost
zliva mi v sladkost —
v drugem ljubil bom Tebe.

ZDRAVO DREVO.

Tvoj svet je kakor dateljnov sad,
uteši žejo in glad.

Povej ga, Mati!

Tvoj goslar posluša. —

»Ti ne hodi nazaj v mladost vasovat.
Odpovej se njenemu občestvu.
Kdor se vrača, ne more biti bogat
v mojem kraljestvu.

Dokler raste, nikdar nikjer se drevo
ne odeva z velimi cvetovi,
novo cvetje in novo moč prineso
dnevi mu novi.« —

Tvoj svet je kakor dateljnov sad,
preliva v njem se pomlad.

O, sladka Mati!

Tvoj goslar okuša.

MOLK.

Ti pojdi z menoj preko zidov!
Po novi poti pojdem domov.

O ne domov!

Ne stopim več pod rodni krov
Prodali so ga kamnoseku
in poravnali dolgi dolg.

Kadar pridem mimo doma
 davni sin,
 dihne vame
 davni spomin:
 Ura niha.
 V upanja se tiha
 zlila dva sta tesna zdiha —
 moj in materin.

Izpolnjena so upanja.
 Mladost in moč in mir sem z novo
 uglasil struno, ki se zove: Molk.

PRI TEBI.

Moja soba je polna ljudi,
 moja duša je v tihi samoti;
 v mrzlem mraku so moje oči,
 moje misli so v solnčni toploti —
 pri Tebi.
 Ave!

RDEČI MORNARJI.

Anton Vodnik.

»In naj so vaši grehi rdeči kakor škrlat,
 se bodo svetili kakor sneg ...«

Na daljnem, črnem bregu so se nam čolni razbili.

Le s temnimi očmi smo vpili,
 ko od bolesti ležali smo vznak in grgrali,
 dokler nas niso pomirile zvezde milobne — —

Joj, koliko duš smo ubili
 mi rdeči mornarji!
 Vse pokrajine,
 skozi katere smo se peljali vriskajoč,
 so opustošene, gluhe kot noč.

Ah daleč, ah daleč pred nami
 za nemimi vodami
 jadrajo beli mornarji,
 slaveč svojega Kralja
 z ognjenimi psalmi! .

Reši nas, reši nas rdeče mornarje, o Daljni!
 Naše hčere venejo od bledih sanj ...
 Naši otroci s črnimi očmi
 jokajo vsako noč:
 Zebe nas,
 zebe nas —
 daj tople nam volne, o Daljni!

Naše žene izmučene
 od daleč poljubljajo rob Tvoje halje,
 da prideš nas rešit,
 da prideš nas rešit iz dalje!

Med solzami,
 od ljubezni krčev sključene
 Te prosijo, boreč se s Tvojim molkom:
 Daj sveto odvezo našim možem in sinovom,
 rdečim mornarjem ...
 Daj sveto odvezo, o Daljni!

Ko jutro spremeni vodovje —
 skrivnostno pot v biserno bregovje,
 razvijemo bele zastave,
 da bi začuli pozdrave
 pomladnih zvonov domačije ...

Naenkrat
 drobno dete klikne v*snu:
 Daljni zajokal je ...
 Daljni nas kliče! ...
 — — — — —

PETINDVAJSETLETNICA.

Narte Velikonja.

»Kako sem začel? Kako se je vse to začelo? Bogu bodi zahvaljeno zaradi tega. S svojo milostjo, s posebno pažnjo in izredno milostjo se me je bil spomnil ter z večno usmiljenostjo očeval pred gotovo duševno in telesno pogubo. Kaj bi bilo drugega kakor poguba? Tako žensko! Nesrečen bi bil ob njej celo svoje življenje, zmerom bi bil v duši tisti nesnažni občutek, ki te spreleti, če vidiš spodrecano zaspano dekle, recimo, do vratu v žamet zavito. Pravim, nesnažni občutek? Sveta jeza te zgrabi nad policijo, ki ne uzre, kar vsak izkušen človek vidi. Policija pa mežika in gleda v zrak. »Gospod, ta je taka,« bi dejal policaju. »Ali veste, gospod, sigurno, sami —?« In moraš biti tih. Oprostite, častita družba, jaz Vas dolgočasim!«

Tako je odprl svoja usta trgovec Robnik, praznujoč svoje firme petindvajsetletnico. »Svoje častitljive firme«, kakor se je sam izražal. Te besede je izpregovoril na vprašanje, ki ga je stavil gospod okrajni glavar, »uboga lačna in izguljena uradniška para« ga je imenoval Robnik.

Okoli mize je sedela častitljiva družba: dekan Klavžar, ki je govoril v izbranih besedah in tehtal vsak izraz, sodnik Lužar, ki je zmerom trdil, da ga predstojniki neprijazno gledajo, ker ne zapira ciganov. Pri njem je sedela gospa ravnateljica meščanske šole, ki je znala knjigo o lepem vedenju na pamet in zmerom suvala moža, če je glasno srebal juho. Ob ravnatelju je vzdihovala stara učiteljica Rožar s črnim trakom okoli vratu in s slabo stoječim ščipalnikom na nosu. Na drugi strani mize pa za povrstjo: glavarica s sladkopomembnim izrazom na obrazu, glavar, usnjar Makaj, poštarjeva soproga, poštar Pirnat, ki je že trikrat obrazložil Makaju vse pošne pristojbine, nato Robnikova nečakinja, mlada učiteljica Inka, in na koncu mize, nasproti Robniku šele komaj došli kaplan novomašnik Jerovec.

Ob glavarjevem vprašanju je Makaj prenehal drobiti kruh med prsti; pomežiknil si je samemu sebi in pomislil skoraj na glas:

»To pa je naročeno!«

Makaj je bil nekoliko nasproten Robniku. Toda kaj je bolj naravno, kakor če glavar ob slavnostni pojedini »srebrnega jubileja častitljive firme«, kakor se je izrazil dekan, vpraša:

»Gospod Robnik, kako ste začeli?«

»In tako daleč prišli!« je kaplan nadaljeval stavek sam pri sebi. Fant je bil bled in suhljat in kratkoviden. Skozi svoje naočnike je videl Robnika pred seboj in imel je vedno neprijeten občutek, kakor

da mu nekaj iz davne rane mladosti gleda čez ramo. Robnik je sličil v višnjevi kopreni pred njim rumenkasti kepi mesa in njegova roka je počivala na mizi kot hlebec koruznega kruha. Ves izraz je bilo neizmerno zadovoljstvo in samozavestno samoljubje.

»Častito družbo samo dolgočasim!« je povzel Robnik iznova in s čudno pomembno gesto nekoliko odmaknil stol, ki je stal prazen njemu na desnici. Kaplana je stol vznemirjal. Kakor hitro je vstopil in zapazil dva stola ob koncu mize, ga je obšel neznan, samo sluten občutek ponižanja in sramu. In če bi ga bil kdo vprašal, bi ne vedel odgovora, tudi bi ne vedel vzroka svojemu občutju.

»O, ne, ne!« se je uveljavila učiteljica Rožar, ki se ji je zdelo, da sedi vsaj za dve mesti niže, kakor bi ji pristojalo kot samostojni dami. »Kmet je kmet in ne razume!« je godrnjala, uzrši ravnateljovo in poštarjevo bliže Robniku. »Ker sta omoženi. Pa sta le učiteljici ženskih ročnih del brez izpitov. In sta ulovili dedca!« ji je šlo po glavi. »Čednost zmerom obsedi.«

»Mlad sem bil,« je nadaljeval Robnik. »Mlad, dvaindvajset let. Bolj šibak nego danes. In sem jo srečal, ko je zavila mimo ljubljanske pošte. Ni treba zardeti, častite dame — vsa stvar je dostojna!« se je ozrl po damah.

»Kdo more Vam kaj očitati?« se je zgrozil dekan. Vsa družba je hitela pritrdjevati, le kaplan je z napeto pozornostjo motril Robnikov obraz, ki je očitaval, da je Robnik že precej pil.

»Zelo sem Vam hvaležen, gospod dekan!« je pograbil Robnik za njegovo roko in mu jo stresel. »Vsa stvar je dostojna, toda zelo poučna. Greva s tovarišem mimo pošte — zdaj je minister in še zmerom moj prijatelj — pa me sune: 'Tam gre Valerija!'

„Kaj meni mari?“ sem ga zavrnil nevoljno.

„Seveda ti ni! Toda poglej, kakšni gibi. In vrag prokleti“ — ne zamerite, častite dame, prav tako je dejal — „in vrag prokleti je tudi zraven!“

V tistem hipu je pristopil k njej res gospod z že meliranimi lasmi in zavil v bobrovino. Njen obraz je bil čisto mehak, na bradici je imela malo črno piko, samo za spoznanje. Nasmehnila se je in njene ustnice so se ob nasmehu zaokrožile v poljub. Oprostite, če opisujem tako, bi dejal, pesniško natanko. To je gola resnica in še danes mi je pred očmi. Nisem vaje sladkih besedi in resnica je nad sladke besede.

„Ona je pri njem kontoristinja,“ mi je zašepetal prijatelj. Bog ve, ali se zdaj še spomni. „Kontoristinja in — tako!“

„In kako?“ sem ga vprašal.

„No, in tako!“ je skoraj zavpil nad menoj, baš ko sta šla mimo mene. Ona me je pogledala s čudno vlažnim pogledom kakor ranjena

srna. — Moj Bog, koliko človek vidi v ženskih očeh!« se je narahlo poklonil gospe glavarici, ki je s strahom pričakovala, kdaj bo spet dejal: vrag prokleti.

Gospa je bila za te besede vsa hvaležna in je pozabila na ves strah.

»In kako me je pogledala! Meni so se odprle oči. Pustil sem lovariša sredi ceste in odšel domov. Kakor da me je vrag obsedel! — Oprostite, častite dame, toda za to ni drugega izraza, kakor da vrag obsede!« se je opravičeval gospe glavarici, ki si je hotela zatisniti ušesa. »Od tega časa sem lazil za njo. Izvedel sem natančno, da ji plačuje dvajset kron na mesec in da redi ona s tem tudi brata, izvedel tudi, da gospodar — kaj bom pravil! Sklenil sem, da jo rešim. Tisti čas je bilo v modi, deklice rešiti, 'dvigniti' je bil pravi izraz. Menda je to prišlo iz Rusije. Nisem poučen. Toda to je živelo med nami. Gospod kaplan, odkod je to prišlo? Morda iz Nemčije?«

Kaplan se je bil sicer zganil in hotel nekaj reči, toda Robnik ga je prehitel in nadaljeval:

»Saj je vseeno, odkod. Bilo je v modi. Kdor je količkaj bral in čutil, je iskal prilike za samaritansko delo. Govekarja smo čitali, ali pa nekaj podobnega in poznali žensko dušo. Toda ustvarila se je reakcija, mi se nismo več smejali ženskam, temveč jih reševali. In tako sem v tistem hipu imel v duši sliko uboge deklice, ki trpi za dvajset kron ponižanje in je v rokah človeka, ki jo moralno uničuje. — Vse te izraze znam še izza tega časa. — Takrat sem že imel tisoč kron v hranilnici in šef mi je obljubil, da me postavi čez pol leta za prokurista.«

»Bili ste vedno točni in vestni!« se je oglasila učiteljica Rožar, ker Robnik ni gledal nje, temveč poštarjevo. In zdelo se ji je, da gleda nekam prepovedano.

»To je pa res!« je potrdil ravnatelj, ki se mu je zdelo, da molči že predolgo. »Zgled za pouk! Premalo se oziramo v šoli na žive zgled!« je pomenljivo pogledal učiteljico Inko s poučujočim glasom.

Robnik pa je bil že prišel v ogenj in se ni dal motiti.

»Kakšno zadoščenje mora biti človeku, če rešiš tako zavrženo, ponižano bitje ter ga posadiš tako k sebi na stol. Na desnico, kakor bi posadil Boga, če bi prišel v goste. Hvaležnost takega bitja je največje plačilo. Nič ne more tebi očitati, ti tudi nikdar ne očitaš, pa ona ve, da bi lahko, in sicer upravičeno, namignil na to in ono. Na to in ono, ko še ni bila tvoja žena in ni niti mislila ne sanjala, da bo sedela na tvoji desnici.«

Kaplan se je skeptičil, kakor da ga je kdo sunil. Stisnil je ustnice; zdaj mu je bilo jasno, zakaj je imel neprijeten občutek, ko je vstopil. Učiteljica Inka je opazila njegov nemir in pozorno motrila njegov obraz.

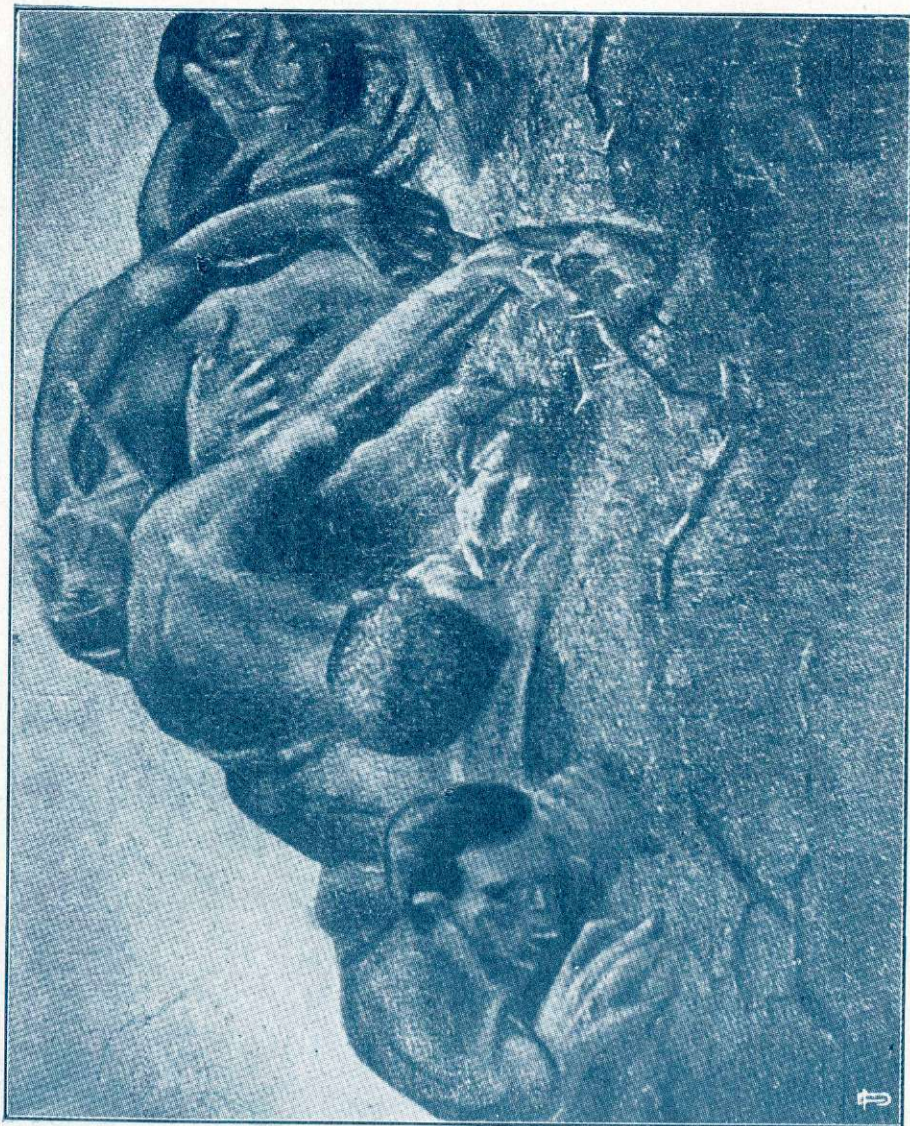
Sl. 5. Kristus na križu, glava. Opatijska cerkev v Werdenu, zač. XII. stol. (Bron.)

*Sl. 4. Evangelist Matevž (srednjeveška miniatura).
Monakovo, drž. biblioteka.*

Sl. 6. Michelangelo: Mati božja na stopnicah. (Marmor.)

Sl. 7. Tone Kralj: V potu svojega obraza. (Slika.)

»Vsak dan, takorekoč vsako uro, se spomnim razlike med seboj in teboj,« je nadaljeval Robnik. »Razlike med grehom in življenjem v milosti in srčnega miru, ki ga je potem deležna, kakor se krasno izraža pridigar. In človek ve, da je rešil dušo pogubljenja. To je misijonsko delo, reakcija na Govekarja, praktično krščanstvo, kakor se zdaj govori. Pa če nikoli nič ne očitaš, nič ne omeniš. Če ji pustiš vsa njena pisma na miru in se ne brigaš za prej, pa bi se lahko!«

»To je podlo!« je naenkrat z ogorčenjem spustil roko na mizo kaplan Jerovec in oči so se mu zabliskale neznanega gneva.

»Gospod kaplan!« je zašepetala Inka, »pomirite se.«

»Da, da, saj pravim, da je podlo!« je ponavljal Robnik, nekoliko začuden. »Zato sem mislil: človek bodi plemenit, prizanesljiv in usmiljen. O teh lastnostih, gospod kaplan, se v naših cerkvah še vse premalo govori. To so blagoslov božji,« se je obrnil do kaplana.

Tudi dekan je svareče privzdignil kazalec in ostro uprl svoj pogled v Jerovca.

Makaj se je zadovoljno nasmehnil in si mislil:

»To pa le ni bilo naročeno!«

Kaplan se je zdrznil in zmajal z glavo, kakor bi hotel poudariti, da ga Robnik ni razumel. Pripognil se je nad krožnik in le čutil, da ga od strani gleda pozorno učiteljica Inka.

»Tak človek bi bil dobrotnik človeštva!« je dejala Rožar, kakor bi čitala iz knjige.

»In koliko bi imela glavarstva manj opraviti z odgoni!« je poudaril glavar.

»Potem bi imeli tudi čas zapirati cigane. Zdaj pa imaš povsod le sledove slabe vzgoje in nestrpnosti v družini; družbe brez usmiljenja. In ta družba brez usmiljenja rodi take zločince,« je menil sodnik.

»In vlomi. Moj mož se zmerom boji za blagajno,« je pristavila poštarjeva.

»Grozno!« se je stresel kaplan. Kratkoviden je bil in mesnata pegasta roka Robnikova se mu je zdela ostudna v svoji bahavosti in čudni sigurnosti. »Ta roka bi tudi davila!« je naenkrat pomislil. »Srce bi zadavila, počasi kapljo za kapljo.«

»Če bi bil jaz njen brat, bi jo ubil!« se je razvnel na glas. »Bolje smrtna muke v hipu, kakor pa celo življenje. Pomislite: celo življenje. In stol na desnici bi bil vsak dan morišče!«

Dekan je dvignil obrvi in celo roko do zapestja. Ta ostri kaplanov izbruh je družbo za hip vznemiril.

»Jaz ničesar ne razumem!« se je skoraj jokaje ozrla glavarjeva.

Robnik je vesel prikimal kaplanu in hitel:

»Tudi jaz pravim, tudi jaz! Naj jo dobi surovina, pa jo muči vsak dan, dan na dan, dan na dan, pa ji s smehljajem odmika stol: Sedi,

golobica, na mojo desno stran! Taka si bila in taka, tam si bila, tega falota si poznala. Kaj bi bilo, da te nisem našel! In jaz poznam tak zakon! Pfuj, vrag! — Oprostite, velečastiti!» se je opravičil dekanu. neozrši se na glavarjevo, ki se je vsa tresla.

Makaj pa si je mirno brisal usta:

»Le nadaljuj; kar nadaljuj.«

»Pa sem jo iskal. Dvajset kron ji je plačeval na mesec in nobenega darila ni dal. Drugi dajo vsaj kakšno darilo. On ne. Pa mu je firma dobro nesla. Najprej sem si preskrbel darilo. Božič je bil in sem si mislil: praktično mora biti, da bo imela. V trgovini sem že dalje časa prenašal bluzo, ki je ostala od prejšnje sezone. Bluza je bila topla in praktična. Vzel sem jo za polovično ceno. — Tak sem bil zmerom in sem še danes, da kupim dobro in poceni. — Pred pošto sem se postavil in počakal. Ona je prišla in me pogledala, toplo in prijazno me je pogledala. Mili Bog, kaj vse sem bral v teh očeh! Gospoda, ne zamerite, če se tako razvnamem, toda v tistem pogledu takrat je bilo vse. Vabila je, naravnost klicala me je s svojimi očmi. Nisem je ustavil na cesti. Ne, za njo sem šel. Ali naj jo ustavim na cesti?« je skoraj preplašeno vprašal in se ozrl na dekana, ki je odkimal. »Glejte, nisem je ustavil na cesti, ker to ni spodobno. Čutil sem njen klic in šel za njo. Do veže. V veži sem jo poklical ter ji stisnil vrvico med prste. Kako živo me je pogledala. Neroden sem bil, nekaj zajeceljal in počakal. Stresla se je, rdečica ji je udarila v lice in je vprašala:

„Ali mislite mene?“

„Vzemite! Za spomin,“ sem zajeceljal.

In je vzela. Moj Bog, kakšen ponos je bil v tem koraku, ko je odšla po stopnicah. Stanovala je pod streho, vsaj meni se je zdelo, da je šla pod streho. Vzela je, a se ni ozrla name, ki sem gledal za njo. In če tudi se ni ozrla. To je bil najsvetlejši trenutek mojega življenja. Zdi se mi, da je tudi solnce posijalo v tisto vežo. Morda je bilo samo v moji duši tako svetlo. Le ozrla se ni!»

»Ali se ni ozrla?« je radovedno s trepetajočim glasom vprašala učiteljica Inka.

»Ne, se ni ozrla!« je potrdil stric.

Po njenem obrazu se je razlila nenavadna pomirjenost in sreča.

»Čakal sem drugi dan,« je povzel besedo Robnik. »Srečal sem jo pri frančiškanih. Videl sem, da nese zavojček. Prav tam, gospodje, kjer stoji Prešeren, sva se srečala. Pozdravil sem jo, ona pa naravnost do mene. In vrgla mi je zavojček pred noge. Da, vrgla je zavojček pred noge.

„Tukaj! Če mislite, da sem takšna, se motite, gospod!“

Bluza je bila nad eno leto stara.

„Če nimate denarja, pa ne kupujte daril!“ je zavihala nos in jo ubrala proti Zvezdi.«

»Ah!« je vzdihnila Inka sama pri sebi s čudnim zadovoljstvom.

»Ljudi se je bilo nabralo okoli mene,« je nadaljeval Robnik, ki ni slišal vzdiha svoje nečakinje, »in slišal sem na svoj račun osoljene opazke. Gospoda,« se je obrnil na goste, »predstavljajte si zdaj mene v čudnem, neprijetnem, naravnost mučnem položaju.«

»Nehvaležnost!« je potrdila Rožar. »Grda nehvaležnost in sebičnost. Zahvalite Bogal!«

»Okoli mene ljudje in se smejejo.«

Tudi kaplan se je bil zasmel na glas. Njegov glas je bil suh in visok. Oči so mu šle pri tem v daljavo.

Gospod dekan je pomenljivo, dejal bi, karajoče in s poudarkom, uprl svoj pogled vanj.

»Pobral sem bluzo in jo shranil. Prvi kmetici, ki je prišla, sem jo ponudil naprodaj. Imel sem dvajset krajcarjev dobička. Gospoda, dvajset krajcarjev dobička! Toliko je mene veljalo prepričanje in osnovni kapital. To je bil moj osnovni kapital, haha!«

Njegov smeh je bil samozavesten in z velikim notranjim zadovoljstvom je pogledal po gostih.

»Ona je ni bila vredna!« je potrdila učiteljica Rožar.

Njegova nečakinja Inka je s strahom zrla v kaplanov obraz, razodevajoč strašne muke človeka, ki se z največjim naporom pri-
držuje, da ne plane pokoncu. Bledi kaplanov obraz je bil v svitu solnca, ki je sijalo čez zasnežene strehe v sobo, blestel v skrajni duševni napetosti.

»Vendar čudno, gospoda, ki Vas tako dolgočasim, meni se zdi, da ni bluze odklonila radi tega, ker je bila slabše vrste. Ona je odklonila kakor hči indijske najvišje kaste nižjo kasto. Kakor da ni primere med nama. Njen obraz je kazal srčno muko in očitek, kakor da je pričakoval nekaj drugega. Recimo, da se razodenem. Toda ne tako, ne na tak način. Morda je čakala samo na besede, pa sem ji ponudil slabo bluzo. Bluzo je bila več vredna od besede. Z bluzo sem zaslužil takrat dvajset krajcarjev. Jaz nisem človek, da bi gledal drugemu v oči, kaj in kako. Ne, naravnost se razodenem. In vse druge muke so le namišljenost.«

»Ošabnost,« je dejal sodnik, ves vesel, da more naglo nekaj razumnega reči. In pri tem si je nalil vina.

»Pa ošabnost!« je ponovil Robnik.

»In napuh, prvi naglavni greh!« je prikimal dekan Klavžar.

»Da, ošabnost!« je ponovil ves v čudnem razgretju Robnik. »Iz tega izvira vse. Tudi jaz sem to dobro razumel!«

Te besede je izrekel z veselim poudarkom. Na njegovem obrazu se je zrcalilo notranje samozavestno, zadovoljnosti polno zadoščenje. Kaplan je gledal, kako se mu tolsta roka grči, kakor da grabi koga za vrat, za srce. Ne naglo, počasi, z napetimi prsti in z vzbočeno dlanjo. Kapljo za kapljo od srca. Ne srce, dušo, dihljaj za dihljajem. Kaplana je stresel silen občutek groze, gneva, ogabnosti in sovraštva. »To si je zapomnil! — Ostudno!« je dejal predse, toda toliko glasno, da je slišala Inka. Zdrznila se je in uprla proseče svoj pogled vanj.

Za hip je nastala v družbi mala zmeda. Gostje so pili ter niso mogli razložiti tako natančno, kaj vse to pomeni. Glavar se je zelo zanimal za purane na mizi, sodnik je otiskal kozarec.

»In to sem si zapomnil,« je poudaril. »Tako sem začel. Tisoč kron sem imel in danes, častiti gostje, praznujemo petindvajsetletnico.«

»Še petdesetletnico!« je dvignil kozarec ravnatelj meščanske šole.

»Pa še petdesetletnico!« je trčil z njim Robnik.

Izpil je in se ni dal motiti.

»Jeseni nato je ona poročila jetičnega blagajnika. Umrl je. In ko je umrl, sem slučajno stal pri oknu svoje nove hiše. V tem času sem si bil že sezidal novo hišo. Po cesti je šel pogrebni sprevod. Ne žalost, jaz hočem biti odkrit, čudno veselje me je obšlo. Čutil sem se nekam dolžnega. Za tisto veselje nekam dolžnega. Ona je bila črno zastrta, zraven nje je capljajal otrok. Majhen deček, komaj za prvi razred. In v tistem veselju, gospoda, obšla me je misel, da je en tekmeč manj. Bog ve, kako je to prišlo. Brez klobuka, v prvem navdahnjenju sem stopil blizu: Ta le stotak!« Njegov izraz je živo razodeval, kako mu je še živo ta prizor pred očmi. »Ta le stotak. Ná, dečko, stotak!« A ta ženska je iztrgala otroku stotak iz roke ter mi ga vrgla v obraz. Nazaj meni v obraz! Strašno zaničevanje in sovraštvo je razodevalo njeno lice. Popolnoma zastrta, za možem, pa tako zaničevanje! Sovražila me je in sam Bog ve, zakaj. Očitala mi je nekaj, kar sam Bog ve! Ali sem ji kaj naredil?«

»Gospod kaplan!« je prestrašeno zašepetala Inka. »Ali Vam ni dobro?« Njegov obraz je bledeel še bolj, ustnice so krčevito trepetale, oči so mu bile široko odprte, kakor da se nečesa spominja, nečesa daljnega.

»Je že dobro!« se je zavedel čez hip, tresoč se po vsem telesu. »Pridržite me z roko, gospodična, če bi hotel vstati,« je zaprosil s stisnjenimi ustnicami kakor otrok.

»Od tega časa me je ob vsakem pogrebu, ki sem ga srečal, obšla nenavadna misel: Ali je umrl moj tekmeč? Navadno se misli na smrt, kaj ne, gospoda, na smrt in na zadnjo uro! Jaz sem pomislil,

da je eden manj, moj tekmeč! En tekmeč manj, in mene je vsak pogreb navdal z veseljem. Jaz gledam življenje od vesele strani. Zakaj je ona poročila ječičnega blagajnika?»

To vprašanje je očividno presenetilo družbo. Nastal je hip molka in splošna zadrega.

»Iz usmiljenja! Iz notranjega zadoščenja. Najprej jo je obšel nesnažen občutek, nato usmiljenje in zadoščenje. On je bil ječičen, pa mu je stregla. Vsak hip mu je lahko dejala: Ti si tak in tak, tako in tako je s teboj. Čez toliko mesecev boš umrl in ne bom imela pokojnine za teboj, pa sem te vzela. Toda tega ti ne rečem, ti ne očitam. Jaz hočem, da si mi hvaležen!« je z ostrim in porogljivim glasom izpregovoril kaplan, s plamtečo rdečico v obrazu. Njegovo lice je preletel bolesten nasmeh. »Ali mislite, gospodična, da ni tako mislila?« je z obupom v očeh zagrabil njeno roko.

»Ni mislila!« je dahnila Inka, čisto prevzeta od nenavadnega, hipnega spoznanja, ki je razsvetlilo njeno dušo.

»Jaz mislim, da je to mislila!« je resno, s strašno resignacijo in trpljenjem poudaril kaplan ter zlezal vase, kakor da leze v neizmerne globine svojega spomina.

»Haha, gospod kaplan, Vi ste humorist. Tudi Vi gledate spomine in življenje od vesele strani!« je hitro povzel Robnik. »Jaz pa mislim, da radi tega, ker ni poznala, kaj se pravi tekmeč. Haha!«

Robnik se je hripavo zasmel ob tem domisleku. »Tisti stotak sem bil dal iz neznanega veselja. Ne v miloščino. Z miloščino se kvarijo značaji. V ječi končujejo berači. Ali verujete, da se z miloščino kvarijo značaji? Tisti stotak takrat sem dal iz hvaležnosti. Da ni odklonila bluže, ne bi nikdar imel nove hiše. Mislil sem si: imej, fantiček, stotak za obresti, pa ga je ona vrgla nazaj. V bedi in pomanjkanju, brez pokojnine, pa ga je vrgla nazaj.«

»Gospod kaplan,« se je preplašila Inka, »stopite na zrak; Vam je slabo!«

Kaplan je drgetal po vsem telesu in na bledem čelu so mu stale potne kaplje. Prsi so se mu burno dvigale in njegov pogled je srepel predse. Nepremično je sledil vsakemu gibu Robnikove roke in neznan občutek gnusa mu je ležal v srcu.

»In danes, ob petindvajsetletnici svoje firme, sem jo sklenil povabiti. Gospod dekan, tu vzemite od mene ta zavitek. Petdesettisoč kron. Ob slovesu ji dajte. Povabil sem jo. Šivilja je in naročil sem, naj ji dado delo. Drugače ne pride. Gospod dekan, prosim, Vi jo pregovorite, da vzame, in ji ob priliki narahlo povejte. To so samo male obresti od kapitala. Dvajset krajcarjev. Znese komaj dva tisoč na leto. To je za tisto bluzo, ki jo je vrnila.«

In smehljaje je vzel iz predala kuverto in jo izročil dekanu.

»Plemenita duša!« je dejala Rožar.

»Ali je pijan?« je vprašal sodnik ravnatelja.

»Gotovo je pijan!« je potrdil ta, ki je že trudno gledal, ker mu je vino tiščalo v glavo.

»Moja letna plača!« se je zgrozil glavar.

»In tu sem ji pripravil stol, na svoji desni strani v zahvalo in počaščenje. Kakor bi bil povabil Kristusa na svojo desno stran, če bi bil prišel. Za vse se je spokorila, naj bo danes, ob petindvajsetletnici, deležna dobrot, ki jih ni marala. — Ali ni voz zapeljal na dvorišče?« je prisluhnil in planil k oknu. »Je, pripeljala se je!«

Gostje so se radovedno zgrnili k oknu, le kaplan in Inka sta obsedela.

»Držite me za roko, gospodična Inka, da mi ne odrečejo ta hip moči!« je kot otrok šepetaje zaprosil kaplan deklico, ki je s strahom zrla v njegov prepadli, bolečine zategli obraz.

»Stara je in izmučena! Pa je morala biti brhko dekle!« je pomlaskal sodnik.

»Petdeset tisoč!« je mrmral glavar sam pri sebi in majal z glavo.

»Kaj je bila, se ji vidi še danes!« je nekam užaljeno godrnjala sama pri sebi učiteljica Rožar. »Kako je mogoče, da jo vabi v našo sredo in še na stol na desnici jo posadi.«

»Stara ljubezen!« je zašepetal ravnatelj svoji ženi.

»Dobro srce!« je pojasnjeval dekan glavarici. »Robnik je človek dobrega srca!«

Kaplan pa je nepremično sedel na svojem stolu in napeto pričakoval, kdaj se odpro vrata. Vsaka žilica na njem je trepetala, srce mu je spodrkavalo v presledkih. Kakor da preživlja večnost. »Kako bo, ko odpre vrata?« se je vpraševal in loteval se ga je neznosen občutek radovednosti, nestrpnosti, blazne groze in neznanih muk. Zamižal je in zdelo se mu je, da se niža strop nad njim vedno bliže in mu jemlje sapo.

Zaslišal je besede na stopnicah, koraki so obstali na hodniku. V neizrečni srčni tesnobi, ki mu je jemala zavest, je planil k vratom ter jih odprl na stežaj:

»Moja mati!«

Strašen krik se je razlegel po hiši. Stresoč se in brez kapljice krvi v obrazu je pritiskil njeno roko k svojemu licu.

Ona se je nasmehnila, premočila v hipu vse goste in po premolku dejala:

»Hotel me je spet ponižati in je žalil tebe, moj zlati fant!«

»Kaj pomeni to?« je s poudarkom in dostojanstvom vprašal počasi in oprezno dekan.

Tistikrat se je kaplan zavedel, stopil čisto blizu njega in dejal z glasom, kakor bi sekal:

»Če bi Kristus sedel na tistem stolu, bi šel! — Pojdi, mati, da se ne umažeš!«

»Gospod kaplan,« je zaprosila Inka, »vzemite tudi mene s seboj!« In v čudnem svitu ji je žarel obraz.

RABLJI.

France Bevk.

Ta spomin mi še vedno teži srce:

Šest vojakov je bilo obsojenih na smrt. Neki večer so se bili napili, zapeli so in dejali par revolucionarnih besed. Vse, kar se je potem zgodilo, so storili drugi. Niti streljal ni nihče izmed njih, ne ropal. Tisti, ki so streljali in ropali, so pričali zoper nje.

Sodniki niso bili sentimentalni. Čas je bil strog. Avditor je prebral obsodbo in pripravili so prostor, s peskom posut, v ozadju z deskami obit. Štiri krogle za vsakega, dve v glavo in dve v prsi.

Še rabljev ni bilo treba.

Stotnija mladeničev je stala na dolgem, od smrdečih poslopij obdanem dvorišču, ko je stopil pred njo narednik in jo premeril z dolgim, hladnim pogledom:

»Popoldne bomo streljali puntarje. Kdo se javi prostovoljno?«

Vsi so molčali. Lahen trepet je šel skozi vrste, onemelost je sijala iz razposajenih oči. Do tega hipa še niso videli človeške krvi od njih roke prelite.

Narednik je čakal par trenutkov, nato se je razhudil.

»Ali ste mevže? Kdo bo streljal? Jaz sam jih ne bom.«

Zopet je bilo vse tiho. Pol obrazov je pobledelo. Eni so gledali naravnost, toda vsi v pozoru, roké ob bokih kot da čakajo kazni.

Narednik jih je pozval še enkrat z neizbranimi besedami, nato je stopil k častniku.

»Pokorno javim, nihče se noče priglasiti.«

Častnik je pomislil:

»Izberite jih dvanajst.«

»Po vrsti, prosim.«

»Ali ima kdo kazen?«

»Teh ni težko najti, gospod poročnik,« je dejal narednik v civilnem tonu in z nasmehom domačnosti na obrazu.

»Izberite take, ki se plazijo krog voglov, ki nimajo v redu obleke, ki ... sploh, pripravite mi jih dvanajst.«

»Kakor zapoveste, gospod poročnik.«

Narednik je pozdravil in šel. Ko je stal pred dolgo vrsto, je dejal:
»Vsi, ki ste bili sinoči pri dekletih, en korak naprej.«

V vrsti se je zganilo, nehote je klecnilo par kolen. Naredniku je skoraj ušel smeh.

»Kdo je bil sinoči zunaj?«

Deset mladih fantov je stalo pred njim, njih obrazi so bili silno nežni in še beli, komaj brčice so jim poganjale. Enemu je šlo skoraj na jok.

Narednikovo oko je iskalo:

»Ti, tam, ki zehaš. Sem!«

In stopil je v vrsto. Narednikovo oko je iskalo še enega. Šlo je od obraza do obraza in se ustavilo na levem krilu. Tam je stal bledikast fant z udrtimi prsi in očmi, skoraj sklonjen naprej; komaj je nosil puško, pretežko za njegovo srce in prešibko telo.

»Kaj se držiš kisto? Sem!«

Ta se ni zganil. V narednika je strmel z nedolžnimi očmi, kot da vsega tega ne razume. Ni verjel. Zdelo se mu je, da se je narednikovo oko ustavilo na debeluhu poleg njega, zdravem in bogatem, ki je popival in razsipal vse večere.

»Ali ne slišiš, jetika?«

Pogledal je strmo.

»Ti — da! Suni ga ti, ki si poleg!«

Narednik je zapisal imena vseh. Nato je javil poročniku:

»Gospod poročnik, pokorno javim, dvanajst mož.«

»Dobro. Popoldne ob štirih na dvorišču.«

Ob napovedani uri so zabili štirioglat prostoren prostor z vojaki onih oddelkov, pri katerih so bili prideleni obsojenci. Bili so zraven oni, ki so skupaj spali, pili, prepevali, delili si vsak novc in še košček komisa. Postavljeni v vrsto kot šahove figure so morali proučevati minljivost človekovo.

Za vojaki so stali civilisti in gledali, kaj se zgodi, če hodi kdo po poti, ki je ne piše železni zakon. Na sredi kvadrata so stali vojaški dostojanstveniki, mračni in resni kot zakon, bolj neusmiljeni kot zakon. Med njimi je bil duhovnik, bled, s križem v roki in razmišljal, kaj ima opraviti križ na tem mestu, ko je že vse opravljeno z Bogom.

Rablji so stali v vrstah. Bili so blede kot smrt. Bolj blede kot obsojenci, ki jim je duhovnik šepetal zadnje besede o posmrtnem življenju.

Ko je stopil prvi pred kol in ga je črna zaveza na očeh ločila od vidnega sveta, so nabili rablji puške. Neenakomerno so škrtale zaklopnice, roke so trepetale.

Na migljaj so pristopili štirje bliže ... Dvignili so puške k očesu ... Čisto blizu ... Trenutek ... Na koncu muhe je klečal človek, zvezan.

nedolžen kot jagnje, čisto tuj, a vendar tako bližnji, kot da je brat onega dekleta, ki mu je sinoči šepetal besede o ljubezni. Glava tega človeka je rasla in kot da se je obesila za brado na puškino cev, je ta postala silno težka in je skoraj klonila k tlom... Oči so žarele skozi črne zaveze, usta so se širila...

Zadnje znamenje... Trok-to-rok se je razleglo neenakomerno in zamolklo. Črna zaveza se je zarezala prvemu v čelo, črna kri se je vlila po fleh...

Drugi... tretji... četrti...

Pritajena sapa med ljudmi, mračna čela med vojaki, rablji so pristopali in odstopali...

Pri četrtem je padla enemu rablju puška iz rok. Oči je zavil v čudnem močnem blesku, njegov obraz je bil blede kot namizni prt.

Dostojanstveniki so se zgrozili in pogledali temno, kot da je nekdo pljunil na lepo svečanost sredi najlepše napitnice. Odnegli so ga, narednik ga je ozmerjal.

Ko so odpeljali mrliča, so šli rablji in so se napili. Ko so prišli pozno ponoči domov, so se tovariši odmaknili na ležišču, kot da so garjevi. Nihče pa ni zanimal besede.

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

Prevel in razložil J. D.

III. del: RAJ.

V. spev.

V začetku V. speva smo še vedno na planetu Mesecu. Že v III. spevu smo izvedeli, da bivajo na tem najnižjem planetu tisti blaženi, ki so sicer sveto živeli in sveto umrli, ali vendar slovesni obljubi vednega devištva niso bili do konca zvesti. Skozi ves IV. spev ter skozi V. (do v. 84) razmotriva Beatrice Dantejeve dvome in pomisleke o slovesni obljubi.

V vv. 1–12 izvemo najprej nekaj, kar ne tiče vprašanja o obljubi, ampak neki zakon, ki vlada v Raju, ta, da dušo obdaja in navdaja tem večja svetloba, čim više se dviga od zemlje. »Hočeš vedeti,« vprašuje Beatrice Danteja, »zakaj žarim v mnogo močnejšem svitu nego prej na zemlji? Glej, to pride odtod, ker v Raju Boga gledamo od obličja do obličja (il perfetto vedere); na zemlji v Boga verujete, tu Ga gledate. Bog je vseh najvišje Dobro; kdor to Dobro uzre z umom, Mu že tudi sledi z voljo, z ljubeznijo. Tudi v tvojem umu vidim začetek nadnaravnega gledanja in torej tudi nadnaravne ljubezni. Tudi na zemlji je vsako dobro odsev večne Dobrine; a ljudje se večkrat spozabite ter imate senco (ali odsev) za pravo luč (in vsled tega stvari bolj ljubite nego Boga).«

V vv. 13–33 se Beatrice vrne k vprašanju o slovesni obljubi. »Vprašuješ me, ali se sme slovesna obljuba zamenjati s kakim drugim dobrim delom? Poslušaj: največji

naravni dar božji je prosta volja; pri obljubi človek to svojo prosto voljo Bogu dene na žrtvenik. Ali jo sme kesneje nazaj vzeti? Nikakor ne; to bi se reklo: iz ugrabljenega plena dobro delati (di mal tolletto far buon lavoro).«

Vv. 34–63: »Ugovarjaš mi: Cerkev pa vendar časih od obljube izpregleda. Res je: od snovi ali predmeta obljube dá Cerkev izpregled, od obveznosti same nikoli. Vendar pa mora biti predmet vsaj enake cene, če ne večje; vobče mora biti opuščen predmet v novoizbranem takó zapopaden, kakor je število 4 v 6.«

Vv. 64–84: »Zato pa, kristjanje, ne delajte prenačlenjenih obljub, kakor zloglasni Hebrejec Jette ali vojvoda Grkov v starodavni trojanski vojni, Agamemnon: oba sta žrtvovala hčerki svoji. Ne bodite torej lehkomislni v tej reči; pomislite, da nekterih obljub ne more vsak mašnik spremeniti (v. 75!). Ne delajte obljub iz pohlepa po svetnem imetju! Držite se v tem oziru — kakor v vsem krščanskem življenju — sv. pisma stare in nove zaveze ter učeče Cerkve, rimskega papeža. To vam zadostuj za zveličanje! Ne bodite v posmeh Judom, ki bivajo med vami! Ne bodite kakor nespametne ovce, ali bolje: nespametna jagnjeta, ki zapusté mleko svoje matere ter si s tem sama škodujejo.«

Vv. 85–99: Beatrice umolkne, ali njeno obličje še bolj zažari: znamenje, da se bo dvignila spet više. Dante si ne upa več vpraševati. V hipu se popneša na drugi planet Merkurij. Ko stopita nanj, se planet od sveta, ki prihaja od Beatrice, »spremeni in zasmeja,« t. j. se bolj zasveti, in večjo blaženost občuti seveda tudi poet.

Vv. 100–139. Prekrasno je naslikan v naslednjih verzih sprejem na tem planetu: nebroj luči se poetu približa; v imenu vseh mu ena veselo čestita, da sme zreti sedeže blaženih duhov, dasi je še ud vojskujoče Cerkve; sili ga, naj nasiti svoje hrepenenje in jih vprašuje po mili volji. (Duh, ki to govori, je — kakor izvemo v VI. spevu — vzhodno-rimski cesar Justinijan I, 527–565.) Ko Dante tisti luči res izrazi željo, izvedeti, kdo je in zakaj je na tistem planetu, obide tisto dušo nova radost, kar se javi v novi, povečani svetlobi, ki se takó poveča, da postane duša — »senca« — zbog bleska nevidna; nevidna mu jame govoriti to, kar sledi v VI. spevu.

Merkurij je zaradi bližine solнца našim očem redkokdaj viden; zato Dante pravi o njem, da »solнца žarki ga očem temniyo«.

»»Če rdé v ljubezni žaru moja lica
bolj, kot na zemlji vidiš rdeči kôga,
da žara ne prenese ti zenica,

4 ne čudi se! To je odtod, ker Bôga
v obličje zrem. Dobrino trebā uzreti,
in že za njo se giblje volje noga.

7 V razumu tvojem že — to vidim — sveti
se žarek vekovite fiste Luči,
ki — ugledana — ljubezen koj zaneti.

10 Če druga luč vas mami, se naključí
odtôd, ker medlo s e n c o Luči pravé
za pravo Luč imate v slepi buči.

13 Vprašuješ, za obljube li krnjâve
je môči opraviti druga dobra dela,
in duša ne trpi zbog zamenjave?»«

- 16 Tak Beatrice ta je spev pričela;
a koj, kot kdor bi zdržema govoril,
naprej z razpravo sveto je hitela:
- 19 »»Največji dar, ki ga v dobroti stvoril
je Bog, in ki ga sam najvišje ceni,
ki bistvo svoje ž njim je ponazoril
- 22 najbolj, prostost je volje; obdarjêni
bili so ž njo in so edino stvori,
z razuma ki so lučjo razsvetljêni.
- 25 O proste volje to vedoč natori,
na obljube sklepaj važnost, če storjêne
takó, da sklep i Bog potrdi gori;
- 28 pogodbo — dà — s tem človek z Bogom sklene,
ko voljo svojo iz prostega namena
Bogú na žrtvenik kot žrtev dene.
- 31 Al možna potemtakem je zamena?
Sme rabiť se, kar Bógu se daruje?
Biló bi to: dat vbogajme iz — plena.
- 34 Zdaj bistvo ti obljube ni več tuje;
vendar, ker časih Cerkev jo spregleda,
kar uči bi moji — zdi se — nasproťuje,
- 37 za hip še posedi za mizo obeda;
da užito trdo jed tvoj um prebavi,
razlage ti potrebna je beseda.
- 40 Zato zdaj čuj in trdno shrani v glavi,
kar ti povem; ni znanosti gojitev,
kdor, kar je čul, v spomina hram ne spravi.
- 43 Dve nujni stvâri hoče ta daritev:
p r e d m e t, ki volja Bógu ga zapiše,
in to, da v vesti v e ž e pogoditev.
- 46 To drugo, ta obveznost, se ne izbriše,
dokler ni izpolnjena; prejš sem dejala
o t e j, to govor moj tak točno riše.
- 49 I Jude ta obveznost je vezala,
čeprav kedaj, kot veš iz njih življenja,
jim nadomestek je dovoljevala.

- 52 Reč druga je predmet: če se zamenja
predmet s predmetom cene iste hkrati,
si duša ne nakoplje prestopljenja.
- 55 Ne drzni pa nihčé si, sam predjati
to breme z ram, dokler da v spovednici
se kreneta srebrni ključ in zlati.
- 58 Storjena je zamenja po krivici,
če prêdmet novoizbrani ne obseže
tâk prejšnjega, kot štirka je v šestici.
- 61 Če torej kak predmêt je take teže
in vrednosti, da vsak utêž odvaga,
se vez z nobeno menjo ne razveže.
- 64 Zato ne tja v en dan obljub! Vsem draga
zvestôba bodi! Nič ne brez presoje,
kot Jefte, ki je žrtev vzel spred praga.
- 67 Naj rajši bi bil djal: »O, zmojte moje!«,
ko da izvršil čin je svoj zloglasni.
Enak mu bil je Grkov voj spred Troje:
- 70 Ifigeníje pal obraz je krasni,
in dnes še joče zbog Ifigeníje
staró, mlado, ko čuje o žrtvi strašni.
- 73 Ne bodi perje, ki ga veter vije,
kristjan! Preden obljubiš, bolj prevdari!
Ne misli, da te vsaka voda umije!
- 76 Imate novi testament in stari,
Cerkve pastir vam kaže, kod hodite;
tegà za duše spas vam bodi mari!
- 79 Pohlep če podli v vas kriči, rabíte
ne pameti ovác, ampak človeka!
Judu med vami v pôsmeh ne bodíte!
- 82 Ne delajte kot jagnje, ki od mleka
se loči matere razposajêno
in v svoji sli si sâmo rane seka.«»
- 85 Ko to, kar sem zapisal, naročêno
biló je, hrepené je Beatrice
krenila v smer svetá bolj razsvetljêno.

- 88 Nje molk videč in spremenjeno lice,
mol k vkažem ustom, ki bilà so vneta
za nov upit; in brže od puščice,
- 91 ki tarča je od nje že prej zadeta,
predèn bi se tetiva pomirila,
prišla sva v carstvo drugega planeta.
- 94 Ko v nébesa tegà sva luč vstopila,
veselje mojo je gospó prevzelo,
da zvezda v tem se bolj je zaiskrila.
- 97 Če zvezda oživela je veselo
in se nasmehnila, pa jaz se né bi,
narave pač bolj občutljivo delo?!
- 100 Kot v ribniku, ki tiho gleda k nebi,
roj rib proti trôhi, vrženi jim, krene,
ker smatrajo za jed jo, dano sebi,
- 103 tàk tam je luči broj, uzrših mene,
nasproti hitel mi, in čul sem vriske:
»Ta vžgè v ljudeh ljubezni k nam plamene.«
- 106 In ko bilè so luči čisto blizke,
zapazim v v s a k i senco, in radósti
iz sebe izžarivale so bliske.
- 109 Če zdaj, čitatelj, jaz bi rekel: »dosti!«,
kàk mučil bi se v žeji ti pekoči,
več zvedet o začeti tu novosti:
- 112 iz téga sodi o m o j i želji vroči,
izvedeti, zakaj so tam in kdo-li
te luči, ki prišlé so mi pred óči.
- 115 »O srečen ti, ki milost ti dovoli,
zret zmagovavcev sela vekovita,
še preden si vojskó končal tam doli:
- 118 glej, nas razžarja Luč, širom razlita
v nebesih tu; da se zjasné pojmovi
o nas ti, nuj, navprašaj se do sita!«
- 121 To rekel je med svetimi duhovi
nekdó; in: »»Vprašaj brž!«« dé Beatrica,
»»veruj jim verno, ko da so Bogovi!««

- 124 »To vidim pač, da si — ko v gnezdju ptica —
tu v luči svoji; siplješ iz oči jo,
da blisnejo, ko smeh ti gre prek lica;
- 127 ne vem pa, častni duh, kàk ti velijo,
in ne, zakaj na tèm bivaš planeti,
ki solnca žarki ga ljudém temnjó.«
- 130 To sem dejal prot duši, v luč odeti,
ki prej mi rekla tiste besedí je;
ta hip še vse živeje se zasvetil!
- 133 In kot očem se solnce časih skrije
zbog bleska silnega, ko zastor gosti
soparov v opoldanski čas povžije:
- 136 ták skrila se zbog večje je radosti
prikazen sveta mi u žarke svoje,
in iz nevidne te očem skrivnosti
- 139 mi govorila, kar spev daljnji poje.

POLAGANJE MOSTU ČREZ BREZDNO.

Miran Jarc.

S smehom gradiva si most iz besed.
Glej, kak vzosito se boči tramovje
preko prepada, kjer divje valovje
strastnih opojev šumeva, zgrmeva.

Drzno se vzpenjam po okameninah
čustev: lokih razvratnih. Strašnéje,
še omamljiveje brezdnó pod mano se smeje. —
Ej, kak brezskrbno ti vriskajo črne oči, čarodejka!

»Lep in preprost je večer, ki toneva v njem ...«
Ah, kak je smešna ta misel, saj dobro veva oba,
kaj se v teh slokih besedicah skriva. —
In vendar vseeno tajiva, tajiva.

KAJ JE UMETNOSTNO POMEMBNO?

Eno metodično vprašanje.

Izidor Cankar.

Povod, da sem se odločil govoriti o vprašanju, kaj je umetnostno pomembno, torej o predmetu, ki se bo upravičeno zdel daljen in brez aktualne vrednosti, je bil zgolj slučajen. Pred nedavnim časom se je pri nas pojavila svobodna umetniška organizacija — zakaj struja se, kakor so stvari, ne more imenovati —, ki je oznanjala, da išče novih, boljših načinov v glasbenem, slikarskem in kiparskem ter pesniškem izražanju. Po mojem mnenju ni to vznemirljiv pojav, naj se mladim umetnikom reforma slov. umetnosti, katero, pravijo, hočejo doseči, posreči ali popolnoma ponesreči, ker le dokazuje, da smo, kot smo bili doslej, tudi danes še vedno družinski členič v veliki zadrugi zapadno-evropske kulture, v kateri ni ono umetnostno hojenje, katerega zapoznili izraz je tudi ta umetnost med Slovenci, nič novega, marveč se organično uvršča v umetnostni razvoj izza časa impresionizma. Vendar se je pri tej priliki polotila onega dela našega naroda, ki se zanima za umetnost, neka negotovost in nemir, ki se je izražal na mnoge načine, kar jih premore lestvica čuvstev od entuziazma inteligentnega naraščaja do apodiktične sodbe avtoritativnega strokovnjaka. V tem času je bilo, ko je moj prijatelj deželni konservator dr. Stelè iz načelnega življenjskega optimizma, ki nikomur fistih, ki so z njim obdarjeni, ne dovoljuje, da bi dvomil o končnem uspehu vsake mladine, naj se tudi njeno prizadevanje pojavlja v manj prikupljivih oblikah, z navdušenjem pisal o tem novem gibanju v naših umetniških krogih («Slovenec», 5. decembra 1920) ter zaklical fistim, ki jim novo stremljenje ni bilo po godu: »Če jokate nad njimi, jokajte rajši sami nad seboj!« Utemeljeval je to svojo sodbo tudi teoretično; iz tega utemeljevanja hočem vzeti eno misel in se z njo pečati danes. Dofični člančič pravi: »Umetnik je vendar vsak, ki zmore dati svojemu umetniškemu hojenju takega izraza, da napravi svoja čuvstva, svoje veselje nad obliko ... v umetniškem bistvu ... dostopno sočloveku. Potem je umetnik prav tako 'nekulturni' črnc, ki ima samo najprimitivnejša tehnična sredstva za premagovanje odpora materije, ki jih je pa medsebojno uglasil, priredil tako, da zadostujejo

izraznim zahtevam njegovih soljudi, kakor Michelangelo ali Rodin, ki imata vsa mogoča sredstva za obvladovanje materije.«

Ti stavki torej hočejo reči: Umetniška vrednost vsakega umetnika je odvisna od njegove zmožnosti, da z umetnostnimi sredstvi posreduje svojim soljudem svojo notranjost. Ta umetnostna sredstva, umetnostne oblike so odvisne od teh soljudi samih, jim morajo biti prikladne in so v raznih kulturnih skupinah nujno različne; zato je za nas nerazumljivo to, kar izdeluje zamorski umetnik za svoje sovaščane, kakor je črnemu zamorcu nerazumljivo, kaj pomeni za našo notranjost tisto izklesano in obrušeno kamenje v Michelangelovi Medicejski kapeli; umetnost črnca in Michelangelova sta dva popolnoma različna individua, ki se ne smeata meriti eden z drugim; če se je črnemu zamorcu posrečilo, da svojega tovariša estetsko gane, kakor se je Michelangelu posrečilo med nami, tedaj sta to dva enakovredna umetnika: črni zamorec in Rodin, vendar vsak le v svojem rodu.

Kaj boste rekli na to trditev, ki se nam pač zato tako gorostasna vidi, ker sta tu izbrana za primero dva skrajna pola — kultura »naravnih rodov« in doba visoke civilizacije —, ki se nam pa ne bi več tako gorostasna zdela, če primerjamo dve dobi ali dve umetnostni osebnosti, ki sta si časovno bliže: na primer gotsko dobo in dobo renesanse? Gotovo sta tudi to dva umetnostna individua in za njiju velja enako zgornja trditev, da se med seboj ne razumeta; literatura renesanse je imenovala gotiko barbarski stil, renesansa je gotiko »popravljal« ter zabrisavala, kjer je mogla. To moramo priznati. Vendar se nam tu vsiljuje nadaljnja misel, ki se je dr. Stelè ni imel povoda dotikati: ali ni tu prav nobena primera mogoča, ali ne moremo v nobenem zmislu reči, da je sikstinska Madona vendarle večje, popolnejše, boljše, lepše — ali kakor že rečete —, a pomembnejše delo, nego oni fetiš, ki si ga je izrezljal divjak s svojim topim nožem? Ali ni Michelangelo na kakršenkoli način znamenitejši umetnik, nego brezimni zamorec? Kaj je primitivni človek čutil, ko je gledal svojo primitivno umetnost, ne vemo; priznajmo, da je takozvana »primitivna« umetnost plod dolgotrajnega umetnostnega razvoja, ali še več, da je sad visoke, čeprav nam čisto tuje, umetniške kulture; recimo, da je občutek superiornosti, ki se poloteva civiliziranega človeka spričo umetnostnih izdelkov davno izumrlih ljudi, ki niso imeli naših tehničnih sredstev, le domišljavost; pritrdimo sodobnim francoskim psihologom primitivnih narodov, da je umetnost predhistoričnega človeka potekla iz mističnih motivov, kakršnih mi nimamo in jih niti prav razumeti ne moremo, da je ta umetnost imela čisto drugačen namen in zmisel, nego naša, da zanjo naši običajni termini ne veljajo, da je ne moremo ujeti v nam običajne umetnostne pojme, da je »predlogična«; morda je ona primitivna umetnost izzivala prav tako močne, morda močnejše duševne

reakcije v primitivnem človeku, recimo, da mu je bila celo potrebnejša in dragocenejša sestavina njegove kulture, nego je naša umetnost nam. Toda ali ni zaradi te raznovrstnosti posameznih umetnostnih kultur nobeno primerjanje njih objektivne umetnostne vrednosti mogoče? Ali je vse, kar moremo storiti, da rečemo: nekulturni črnci je prav tak umetnik kakor Rodin? Ali ni nobenega merila, s katerim bi mogli meriti Michelangela in zamorca, japonske in zapadnoevropske slike, ali si sploh moremo odgovoriti na vprašanje: kaj je objektivno umetnostno pomembno, objektivno pravim, brez ozira torej na učinek pri »so-ljudeh«, ki umetnost uživajo? Kaj nas upravičuje, da trdimo: Rembrandtova Anatomija dr. Tulpa je umetnostno pomembnejše delo, nego ona slika, ki jo je kmetška roka naslikala na končnico slovenskega panja?

Prvi in najpreprostejši odgovor, ki ga bomo dobili na to vprašanje, se bo glasil nekako tako: gotovo je Michelangelo večji umetnik nego zamorski črnci, zakaj Michelangelo je plod mnogo popolnejše kulture, nego zamorec, v njem je nakupičena umetnostna skušnja mnogih stoletij, znanje mnogih rodov, njegova sredstva so brezprimerno popolnejša, zato je tudi njegovo delo mnogo boljše; naj je tudi estetsko ugodje pri občinstvu Michelangelovem in zamorčevem enako — dejstvo, da je že orodje, s katerim je delal Michelangelo, sposobnejše, da izdela, kar umetnik hoče, je nekaj objektivnega, kakor je tudi Michelangelovo znanje objektivno obsežnejše, nego zamorčevo. Kultura visoke renesanse je višja, nego kultura zamorske vasi in zato renesančna umetnost objektivno pomembnejša.

Kakorkoli se ta odgovor vidi na prvi pogled jasen, moramo vendar reči, da ni zadovoljiv, vsaj v vseh slučajih ne. Priznajmo, da bi veljal za zamorca in Michelangela, toda za druge slučaje že ne velja več; če se vprašamo, ali je pomembnejša doba renesanse ali baroka, tedaj nam to merilo ne zadostuje več, zakaj v tem primeru imamo opravili z isto in enako kulturo, ki je v dobi baroka celo napredovala, dasi se navadno smatra to razdobje kot manj pomembno za zapadno evropsko umetnost, nego je bila doba renesanse. Ali če na primer hočemo meriti Raffaela in japonskega slikarja Hokusaja, ne dobimo odgovora na vprašanje, kateri je pomembnejši, dokler ju merimo z merilom kulture, ker je tudi Hokusaj plod visoke umetnostne kulture, čeprav je le-ta svoje vrste in popolnoma različna od zapadnoevropske. To kulturno merilo bi veljalo le v tem slučaju, če bi bilo resnično, da tvori človeštvo en sam kulturni organizem, in sicer organizem, ki se dosledno in povsod razvija iz nepopolnih kulturnih form do najpopolnejših — tedaj bi bil Michelangelo mnogo popolnejša forma iste umetnosti, katero goji zamorski črnci, in primera bi bila med njima mogoča. Toda v resnici vidimo, da človeštvo ne tvori enega samega kulturnega organizma, marveč po-

samezne kulturne organizme, ki se samostojno razvijajo, tako da je s tega, kulturnega, stališča nemogoče odločiti, kdo je pomembnejši, Hokusaj ali Raffael, ker je vsaka njiju kultur organizem svoje vrste. Dalje tudi ni resnično, da se kateri kulturni organizem, n. pr. zahodnoevropski, razvija premo navzgor — zakaj tedaj bi moralo biti umetnostno pomembnejše, kar je časovno poznejše, in Michelangelo manj pomemben nego njegov učenec Vasari, kar je po mnenju vseh zmoža. Še večjo napako bi storili, če bi se sklicevali na popolnejša tehnična sredstva, katerih se poslužuje katera doba in ki naj bi ji omogočala, da ustvari umetnostno pomembnejša dela — saj priznavamo hkrati, da so antični arhitekti s svojimi primitivnimi sredstvi ustvarili pomembnejše arhitekture, nego marsikateri mojster, ki more danes z železom in betonom delati konstruktivne čudeže. Po tej poti ne pridemo do odgovora na svoje vprašanje.

Morda se mu boste skušali približati po drugi poti, po poti estetike, ker si boste rekli, da je vendar vse vprašanje obseženo v tem, ali je delo, čigar pomembnost hočete dognati, lepo ali ni lepo, ali je v primeri z drugim delom lepše ali manj lepo. Dejali boste morda, da se dajo z umovanjem dognati nekatere norme, po katerih mora biti umetnostno delo ustvarjeno, če naj velja za lepo, in da v tem slučaju ne more biti dvoma, kaj je umetnostno pomembnejše, čudovito zamišljeni sikstinski strop ali pa surovi zamorčev fetiš. Jaz menim, da estetika ni dognala nobenih pravil, po katerih bi se moglo naše vprašanje rešiti, zakaj estetika je veda, ki gradi svoje trditve na vsakokratni umetnosti, ni njena mati, marveč njena hči. Kakršna umetnost, taka estetika in ne obratno. Estetika ne more drugega kot umovati na podlagi onihkušenj, ki jih je doživela umetnost, tako da če ima primitivni izdelovavec fetišev svojega primitivnega esteta, bo njegova estetika dognala norme, ki opravičujejo umetnostno obliko fetiša. Estetika, zgrajena na skušnjah zahodnoevropske umetnosti, ne more ničesar ali skoro ničesar reči, kar bi veljalo tudi za presojo umetnostne vrednosti del, nastalih v umetnostnih kulturah daljnega orienta, ki ima večjo umetnostno preteklost za seboj, nego okcident; da ne pretiravam, če trdim kaj takega, se prepričate lahko, če odprete n. pr. katero dogmatičnih estetik, ki celo delom one kulture, ki je bila neposredna predhodnica naše, delom helensko-rimske kulture le pogojno priznavajo estetsko vrednost, opirajoč svojo sodbo na to, da je bil življenjski nazor, iz katerega so ta dela vzrastla, napačen. Naravnost nemogoče pa je estetu dognati praktične norme, po katerih bi bilo mogoče enako pravično presojati vsa dela vseh dob in vseh kulturnih krogov. Najbolj brezuspešen bi bil tak poskus pri delih predhistorične umetnosti, na katero sploh ne moremo pravilno aplicirati svojih estetskih pojmov; norma, katera morda velja danes pri nas, bi bila tam docela nezmisljena. Estetika, če

se smatra za vedo, katere namen je, da raziskuje zakone, na katerih sloni estetsko delovanje vseh časov in narodov, ter da jih ugotavlja in izroča kot normo in kriterij za razumno umetniško delovanje in razumno umetnostno uživanje (Jodl), je brezupna veda; »zakoni«, o katerih meni, da jih je dognala (evritmija, proporcionalnost, harmonija in podobno), ali ne veljajo splošno ali pa imajo vedno drugi zmisel in so kot norma za delovanje ali kriterij za uživanje na splošno nerabni. Resnično, prazno je upanje, da bi se mogla ustvariti za vse obvezna praktična estetika, ki bi normativno dognala neke vedno in povsod veljavne znake, po katerih bi bilo mogoče presoditi, koliko je katero delo estetski popolno. Mnenje, da je to mogoče, je napačno, ker predpostavlja neko idealno človeštvo in v njem vrsto umetnostnih del od manj popolnih do najpopolnejšega, ki bi bilo merilo vseh ostalih, kakor je napačno ono mnenje, da je civilizatorična stopnja dobe ali individua merilo za vrednost dotičnih umetnostnih del, ker predpostavlja neko idealno človeštvo in v njem prem razvoj proti popolnosti.

Toda ne čudil bi se, če porečete, da je to slednjič vendarle samo prazno besedičenje okrog vprašanja: kdo je pomembnejši, črni zamorec ali Michelangelo — zakaj, rekli mi boste, da vsakemu človeku nedvoumno odgovarja na to vprašanje naraven okus in zdrava pamet. Recimo, da imate v tem slučaju prav, čeprav nočem zamolčati, da odgovarja črnemu zamorcu njegov naravni okus in njegova zdrava pamet drugače, nego Vam Vaš, in da ne moremo trditi, da je njegova pamet manj zdrava nego naša, medtem ko je okus vedno nezanesljiv sodnik — recimo torej, da imate sedaj prav, toda kako boste odgovorili, če se vprašanje glasi: kaj je umetnostno pomembnejše, Michelangelo ali Raffael, renesansa ali barok, antična umetnost ali gotika, zapadnoevropsko slikarstvo ali japonsko, slednjič Sophokles ali Shakespeare, če prenesemo vprašanje tudi na polje pesništva? Čeprav smo od vseh tukaj navedenih primerov že v zgodovinski razdalji, tako da nas ne motijo slučajni vplivi aktualnega življenja, se ne moremo sklicevati na kako soglasno sodbo, ki bi nam mogla biti merilo za pravilno oceno pomembnosti teh umetnostnih del. Če se niti ne oziramo na sodbo onih, ki jih ne smatramo za dovolj večje, da bi odgovarjali na tako vprašanje, in če vprašamo samo one, ki jih imamo za merodajne, bomo dobili zelo negotove odgovore. Tudi zgodovina nam ne daje nobenega pričevanja, razen tega, da se sodbe o estetski vrednosti umetnostnih del zelo menjavajo: bili so časi, ko so Raffaela više cenili nego Michelangela, barok je prezidaval tudi renesančne stavbe, srednji vek je poznal antiko, a je smatral svojo umetnost za boljšo, holandsko slikarstvo 17. stoletja, ki ga novejša doba ne more dovolj občudovati, je imelo ob svojem postanku in še v 18. stoletju malo cene — reči

smemo, da niti ene dobe ni, o kateri bi se estetska sodba ne bila iz dna spremenila. V sedanjosti in v preteklosti zastonj iščemo sodbe, ki bi bila ostala splošna in nepremakljiva; 19. stoletju je še bila antika in po njej renesansa vzor vse lepote — danes se čutimo mnogo bliže starokrščanski dobi in srednjemu veku, a se bo gotovo tudi to naziranje ob svojem času preživelo ter umaknilo novemu.

Ali ni torej prav nobenega merila za pomembnost umetnostnih dejanj, ali res ni Rembrandt nič pomembnejši od povprečnega ekspresionista, ki izrabljuje mnogo več sil duha, da si organizira spretno reklamo, nego da naslika sliko, ali res ne moremo trditi, da je Michelangelo pomembnejši umetnik nego črni zamorec?

Odgovoru na to vprašanje se nismo mogli približati po poti one zgodovinske filozofije, ki smatra človeštvo za enoten organizem, razvijajoč se proti višku popolnosti, niti po poti, ki vodi preko rezultatov estetske vede, niti po poti splošne sodbe — preostaja nam pa še ena, čisto zgodovinska pot. Katero dejanje je v zgodovini sploh pomembno? Očividno tisto, katero ima velike in daljnosežne posledice, in sicer je tem pomembnejše, čim večje in čim dalekosežnejše so te posledice — načelo, ki mora brezdvomno enako veljati tudi za umetnostno zgodovino. Umetniški individuum, umetnostna doba ali celotna umetnostna kultura je tem pomembnejša, čim trajnejše in plodnejše je nje delo v svojem zgodovinskem nadaljevanju, ali čim razsežnejši je njen vpliv v času in prostoru. To merilo ni nič subjektivnega, nič spremenljivega in ne more biti zmotno, dokler se opira na zgodovinska dejstva, je sicer rabljivo samo za umetnostna dela, ki so od nas zgodovinski oddaljena, in je tem popolnejše, čim daljša je zgodovinska perspektiva, toda zanesljivo je.

Poglejmo sedaj poprej našteje primere in premerimo njih umetnostno pomembnost s tem merilom. Kdo je umetnostno pomembnejši, Michelangelo ali Raffael? Že za njiju dni je bil Michelangelov vpliv na umetnostni razvoj mnogo močnejši, nego je bil Raffaelov — za slavohlepnega Urbinata je naravnost tragično, da je v njegovi umetniški delavnici, kjer se Michelangelovo ime ni izgovorilo, vendar vladal Michelangelov duh in ne njegov. Še jasneje pa nam kaže naslednja doba, kako je arhitektura, plastika in slikarstvo brez odpora vsrkalo vase one formalne ideje, ki so bile sad Michelangelovega dela, kako je ves barok le razcvitanje onih misli, ki jim zametki leže že v Michelangelovih osnutkih, kako so se odlični umetniki severa čutili takoj prevzete od magične sile Michelangelovega genija, brž ko so stopili v njegovo bližino, kako ta sila deluje dalje, včasih naraščajoč, včasih pojemajoč, a trajno do Rodina, do naših dni. V primeri s tem silnim vplivom je Raffaelov manj znaten, tako da ne more biti dvoma, kdo je pomembnejši.

Tu smo primerjali dve sočasni umetniški osebnosti, a to primeru lahko tudi razširimo in primerjamo dve dobi ter se vprašamo: kaj je pomembnejše, antika ali gotika? To sta si dva antipoda — antična umetnost, oprta na fizično realnost, naturalistična, gotika pretežno spiritualistična umetnost, poduhovljevalka materialnih stvari, dva različna nazora o svetu, ki sta obadva popolna v svoji vrsti, kakor je njiju umetnost popolna v svoji. S tega stala ni mogoče ne o eni ne o drugi trditi, da je pomembnejša od druge; mogoče pa je to soditi z zgodovinskega vidika. Če vidimo, da je formalna dediščina antike prešla po praksiški umetnosti preko dobe preseljevanja narodov v srednji vek, da se je ob času karolingov v shematični tipičnosti zamirajoča umetnost zapadne Evrope pomladila ob antičnih vzorih, da je v »proto-*renesansi*« evropska umetnost zopet segla po zapuščini antike v praksiški formi, ko se je morala trudna poživiti, da je v 15. stoletju iz antike izšlo umetnostno prerojenje zapadne Evrope, da je antični vpliv kot svež vir dotekal vse naslednje vekove do današnjega dne v našo umetnost — in če nasprotno opazamo, da o takem vplivu gotike v času, ko so nje stoletja minila, ni sledi, tedaj imamo, mislim, zanesljiv odgovor na vprašanje, kaj je pomembnejše: antika ali gotika.

Raztegnimo to vprašanje še bolj, na dve skrajni kulturi, na japonsko in zapadnoevropsko — katera umetnost je pomembnejša? Japonska umetnost je vplivala na evropsko dovolj zgodaj — že nekaterim Rembrandtovim ujedkovinam se pozna japonski vpliv; tudi v sodobni umetnosti so sledi te odlične umetnosti neutajljive. Nasprotno je tudi zapadnoevropska umetnost delovala na Japonce, toda v celoti moramo reči, da sta obedve umetnosti ostali kljub temu samosvoji. Če ne moremo govoriti o medsebojni penetraciji, pri kateri bi se odločilo, katera umetnost je večja življenjska sila, imamo vendar drugo merilo: vpliv evropske umetnosti je mnogo daljnosežnejši, nego japonski, prepreza skoraj ves svet, medtem ko žarki japonske umetnosti komaj presegajo mejo onih tal, na katerih je bila rojena.

Sedaj nam preostajata samo še Michelangelo in zamorec. Pri-
znajmo zopet, da je duševni užitek pri občudovalcu zamorčevega fetiša isti kakor pri Evropejcu, ki strmi v Michelangelovo poslednjo sodbo. Če hočemo sedaj meriti njiju veličino, se moramo vprašati, ali je zamorčevo delo v njegovi kulturi bilo tako daljnosežno, kakor je bilo Michelangelovo v naši? Mislim, da bi že na to dobili negativen odgovor, a če bi bil pozitiven, bi morali dalje vprašati: ali je v družini človeških kultur imela zamorčeva umetnostna kultura tako veliko delavno vlogo, kakor jo je imela zapadno-evropska umetnostna kultura, katere integralen faktor je Michelangelo? Na to vprašanje bi dobili tak odgovor, da lahko vztrdimo: Michelangelo je vendar

pomembnejši umetnik nego črni zamorec. Če bi se pa kedaj imelo izkazati, da je neki zamorec s svojo idejo umetnostno hranil toliko in toliko rodov za seboj, kakor je storil Michelangelo, če bi izvedeli, da je pod toplimi žarki njegovega genija vzkliko toliko in toliko umetniških individualitet, da je umetnostnemu hotenju dal toliko novih živih smeri, kakor Michelangelo, če bi ta po njem začela umetnostna doba jela delovati na sosedne umetnostne kulture in jih oplojevati, tedaj bi se pač morali začeti vpraševati, kdo izmed njiju je pomembnejši.

Priložene slike naj bi nekoliko ponazorile zgornje teoretsko vprašanje. »Zločin« (sl. 1.) Toneta Kralja je eno tistih del, zaradi katerih se je bila razvnela polemika o slovenskem »ekspresionizmu«. Ta kip označuje težnja, da s spremembo naravnih oblik jasneje izrazi duševno vsebino predmeta; lastno je tej umetnosti, da poudarja zlasti miselno, ne formalno plat umetnine; da pa forme vendar ne zanemarija, kaže slika »V potu svojega obraza« (sl. 7.), pri kateri je kompozicijski problem močno poudarjen. — Zlata žival iz Kelermesa (sl. 2.), izkopana l. 1904. iz nekega griča v kubanski pokrajini, naj služi za primer »nekulturne« umetnosti. Strzygowski (Zeitschr. f. bild. K., 1921, št. 9.—10.) smatra to delo za produkt cvetoče dobe zamrle umetnostne kulture. — Glava Praxitelovega Herma (sl. 3.) bodi vzorec antične klasične umetnosti. — Evangelist Matej (sl. 4.) kaže še ostanke antične tradicije, a je v glavnem izrazito delo srednjega veka, polno burnega religioznega čuvstva, ki se izraža s samovoljnim spreminjanjem objektivnih telesnih oblik; značilne lopataste roke (prim. Kristusove roke na Meštrovičevem križu v Domu in svetu, 1921, št. 7.—9.). — Kristusova glava (sl. 5.) je odlična samostojna tvorba krščanskega srednjega veka; antična tradicija je premagana, obraz nenaturalistično stiliziran, anatomske ne-
možnosti (ušesa) se ne smatrajo za napake. — »Mati božja na stopnicah« (sl. 6.) mladostnega Michelangela, tipično delo razcvete renesanse.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

France Bevk: **Pastirčki pri kresu in plesu.** Izdala in založila »Slomškova zveza«. Mladinska knjižnica I. zvezek. Ljubljana, 1920. — Ovitek in vinjete narisal Fr. Kralj.

O ti knjižici so naša poročila povprek molčala, še založništvo ni poskrbelo za reklamo. Vendar ima Bevk svoje ime — ni med zvezdami, a pesnik je. Njegova pesem ne prodira z močjo misli do dna, je bolj harfa, ki ujema glasove in zveni prijetno in sladko v vsaki legi človeške duše. Živ občutek in toplota južne narave sta to blagoglasje duše izlila zlasti v ljubezenskih pesmih, ki so med najlepšimi, kar jih imamo. Dasi pogrešamo osamosvojitve, Dehmlova pesem, bodisi neposredno, bodisi posredno po naši moderni, ni šla brez sledu mimo njega — vendar bi bilo zanj ugodnejše, da bi bil nastopil z drugo kot mladinsko zbirko. Bevk v ti zbirki ni tvoren duh, kar je v mladinski literaturi najtežje: doseči namreč, da bi bila pesem otroška in velika obenem (Ciciban!). Župančič in Sardenko sta pustila močne svetlobne učinke na teh likih, v splošnem pa je Bevk bolj zbral svobodno otroško poezijo kot jo po svoje prepesnil. Pesnik pa je že tisti, mimo katerega ni šla brez sledu vsa otroška domišljija in spomini in vse, kar med otroki živi. Igrivost, svetla nelogičnost mladih možganov, slika poleg slike, vse v posodi golega stavka — to je Bevk mestoma lepo prelil v svojo pesem (Otroci bezajo murčka, Ples, Mrak), s skrbno roko narejal in pazil, da ne bi razdril, kar je otroškega. To je tudi najznačilnejša dobra poteza zbirke, dasi so nekatere stvari šolsko konstruirane (Mati

peče potico, Murček, Vraža je na roki i. dr.), to povsod, kjer zaveje šolsko vzdušje. Nekaj stvari je gol folklorističen material (Kaj so jedli, Še ena o prstih, Stejmo). — Bevkovo knjigo v celoti je pogodil Fr. Kralj z naslovno sliko in vinjetami. Z lahno roko, celo z velikim respektom je odstrl obraze Pastirčkom. Dasi sebe ni prav nikjer zatajil, je vendar zlasti v Divjem možu in Nežka je umrla tudi otrokom dostopen — Jurček na kolenu, ki je najboljši — bo seveda pretežek.

Fr. Koblar.

Ivan Zorec: **Pomenki.** V Ljubljani, 1921. Samozaložba. Natisnila Narodna tiskarna.

Ivan Zorec se je pojavil zadnja leta v »Ljubljanskem Zvonu« in »Domu in svetu« kot plodovit realističen pripovednik. Šteti ga je še med dozorevajoče. Kaže precej darovitosti, ni se pa še ob poprečnosti spretnega diletanta poglobil v duha pravega umetniškega stvarjanja. Njegovi »Pomenki«, ki so ponatis sedmih novel, imajo predvsem tehnične hibe. Več ali manj je v vseh teh novelah pogrešati miselno enotnost in umerjenost miljejnega glasu. Psihologično ne sežejo ne enkrat v dno. Hvalna pa je domačnost pristne besede, dasi velikokrat kot taka ni na mestu in moti celotno motivno občutje. Utrudljiva je deloma nabrekla orisnost ob mladostnem naivnost dihačem patosu (str. 158). Po tujih vzorcih posneti naturalizmi poltenosti in telesnosti znervožajo, ker so prisiljeno zelje in ne »volja mesa«. Zaradi njih knjiga ni za mlade ljudi. Naslov knjige ni primeren vsebini. Nadejamo se od Zorca, ki je sam želel moje sodbe, zrelejših zbirk kakor pa so »Pomenki«, ki jih je povzročila mladim književnikom obilgata ambicioznost. Možu,

ki se stoprv predstavlja, rad odpustim malo mladostne nerodnosti.

Dr. I. Pregelj.

Iv. Ev. Šarić: **Salve Regina**. Stihovi u čast Gospi. (1895–1920.) Sarajevo, 1920. Kaptol vrhbosanski.

Isti: **Judita**. Epska pjesma u pet pjevanja. U heksametru. Sarajevo, 1921. Kaptol vrhbosanski.

Prva teh dveh knjižic je posvečena knezu in škofu ljubljanskemu Ant. B. Jegliču. — Nadškof vrhbosanski Šarić je že zdavnaj znan kot človek, ki mu je pesem notranja potreba in iskren izraz njegovega razmerja posebno do Marije. V prvi knjižici so zbrane njegove pesmi v čast Marije; tudi posebej izdana *Judita* se nahaja v ti zbirki. Po svojem slogu so to po večini lahke, pogosto skoro v poskočnem ritmu pisane pesmice, kjer v ritmu in dikciji pa tudi v preprosto podanem čuvstvu pogosto začutiš sorodnost z narodno poezijo. Ritem romarske pesmi in njena melodija, kakor sem jo slišal svoj čas v bližini priljubljene hrvatske božje poti Marija Bistrica, sta mi nekolikokrat zazvenela v ušesih pri čitanju s tako silo, da sem prepričan, da je hotel pesnik tudi zavedno dati tak značaj svojim pesmim, ker jih ni pisal samo zato, da se poigrava z besedami sebi v uteho, ampak posebno zato, da z njimi širi ljubezen do Gospe med narodom. — Vsebinsko so te pesmi iskreno zasnovane molitve, par je tudi pripovednih v legendarnem duhu, največja in najgloblje zasnovana pa je epska pesem o *Juditi*. — Tudi v dikciji posnema Šarić narodno pesem, razen tega molitve in sveto pismo; pogosto kopiči epiteta kakor v litanijah in hvalnicah in hvalnice ter v narodni slog prenesene litanije v čast Marije bi lahko nazvali njegove pesmi in jih obenem že tudi formalno in vsebinsko označili.

Frst.

Milan Begović: **Dunja u kovčegu**. Roman. Naklada St. Kugli. Zagreb, 1921. Naslovni list izradio Ljubo Babić.

Ne poznam Begovića in ne vem, kolik sloves uživa kot pripovednik. Njegova »Dunja u kovčegu« — kar je svobodno prevedel Jos. Schlegel v »Agr. Tagblattu« z »Das Herz im Schatten« — prav gotovo ni

umetnina, je povprečnost listkarja, ki je vrgel v dobi dveh mesecev trideset poglavij stare novelske motivnosti na papir in si dal v »predgovoru«, ki mu ga je napisal mladostni prijatelj Artur Grado, napraviti usiljivo pompozno in v tujstvu termina toneči in bobneči uvod, ki naj bi reklamsko uveril, da je hotel seči Begović v problem. Ta problem, ki mu sicer že neokusni simbolni naslov knjige (prim. še str. 36) ugovarja, naj bi bil znani epski motiv grofa gleichenskega s filozofskim podteoremom jugoslovenstva kot sinteze vzhoda (Dušan) in zapada (Rođena, Kristina). Vsa mizerija epske snovi je motiv ljubavnega razmerja donhuanskega Dušana do dveh deklet, kateri istočasno ljubi, Kristino poroči in potem z omoženo Rođeno (»dunjo«) prešuštvuje. Da je mogla vzrasti siromašna fabula v nekak dramski pogon in razvojni tek, je nakazal Begović še motiv iz Shakespearjevega »Romea« (Radišićevo in Mandušićevo družino); zavedno sicer (str. 89, 97), pa nerodno kot začetnik. Dopisovanje med Dušanom in Rođeno, ki je neokusno staro in netipično, bi človek s pridom prepisal v ljubavni spisovnik za poluizlikano dečad in dekelstvo. Močno je pač le zadnje poglavje, ki sicer diši po že obrabljeni efektnosti drugod. Osebe so literarno medle, stare epigonske epizodalne lutke brez duše in krvi, brez jedrovitega govora, celo tehnično nepotrebne, kakor navlaka v mladinstvu nedozorelih poskusnikov. Jezik je neužitno izkvašen z besedami poprečne naše vsakdanjosti, tujke iz kluba in kavarne, vse strašno »konvencionalno«. Lokalnosti ni Begović prav nič impresivno zadel, če izvzamem par krajevnih imen in par malomestnih dalmatinskih idiotizmov. Hladni razumarski materializem veje iz knjige. Brez predikatne vezi so številni stavki, kar je smešno posnemanje nemškega in francoskega impresionalnega sloga in v hrvaščini menda prav tako neslovansko kot v slovenščini. Raztrgani tiskovni stavek je pač tudi že star in poceni surogat za izvirnost, nič manj kot nočna navedba iz Griega, op. 46. II., str. 195. Delo literarno-veščega človeka ne bo zadovoljilo. Malemu obzorju našega malega meščanstva in

nedorastlega ženskega »mentaliteta« bo najbrž kljub temu všeč. Za take uspehe pa Begoviću ne morem čestitati.

Dr. I. Pregelj.

Süha roba. Uredil Franc Milčinski. Risbe Henrika Smrekarja. Založba Umetniške propagande. Ljubljana, 1920. 4°. Str. 31. — Ribniške zgodbe so del našega tradicionalnega slovstva in znamenit izraz naše narodne duše; Milčinski pa je gotovo poklican, da nam poda humoristični ljudski tip našega Ribničana in njegove duhovito neumne domisleke v literarni obliki. Saj je baš naša humoristična literatura zelo revna. Umetniška propaganda nam nudi v tej zbirki osemnajst znanih »ribniških« zgodb, ki bi se vršile deloma lahko tudi v Abderi ali v Schildi, ki jih povečini doživlja in deloma tudi pripoveduje lončar Matevž. Štirinajst risb Henrika Smrekarja nam po- očituje znamenite dogodke iz dežele sühe robe. Kaj je pravzaprav namen te knjige, ne morem povedati. Ali so risbe glavna reč ali besedilo? Risbe niso vedno prav srečne, n. pr. konj — slika ima nekaj, kar ni ne osel ne konj — ki oblanice je in hloodce od sebe daje; pa tudi sicer ne dosežajo risb v Martinu Krpanu. Ribniške povesti niso zbrane vse in ne najboljše. Že uvodna pesem »Vre, vre, vre...« mi je znana v lepši in značilnejši varianti, nego je tu. Povest o navihanih vrabcih, ki se jih Matevž boji, češ »bi mi kateru znal šestrájhu zežgat« (str. 13), je brez dovtipa. Tudi zgodba »izza davnih dni« bi brez škode lahko izostala. Druge so pa vse izborne in duhovite, pa jih zna Milčinski tudi pripovedovati v pravi pristni ribniški dikciji: kratki vzporedni glavni stavki, zvezani s prirednim »pa«, kar nas spominja na Homerov epski ton: Na veliki petek je bilu, mraz pa tak, da je vse škripalu. Čisto pravilno je tudi, da Ribničan Matevž govori v svoji ribniščini, le žal, da ne dosledno in pogosto tudi popolnoma napačno. Ne vem, je li Milčinski zagrešil to nevedoma ali namenoma. Matevž izgovarja skoro dosledno tvornopretekke deležnike z -l, kar je napačno: Jaku dober konjiček je bil (prav: biu), rad sem ga imel (prav: imu), str. 8. Ribničan ne govori nedoločnika na

-i: zameriti, str. 7, nenaglašen a v sestavi se izgovarja kot e, torej zemier't; u se izgovarja pravilno kot ü, a ne vsak; ne: gluh (str. 7), ampak: glüh, toda ne: neümen (9), ampak: nauimen; toda: hudí, ne hüdi (22); ne: uküp (17), ampak: ukëp, Ne govori se: doma (9), ampak: damá, pravilno str. 13: damú; ne klobiuk (27), ampak: klabiuk. Ne: spüštim, ampak: spēštim, toda: spüstu; ne: ne goro (27), ampak: ne gúro, toda: pod goruó, tako tudi: ruoba. — Oblika — četvorka — menda zaradi risb, ni priročna; cena 50 kron je vkljub draginji za to robo nekoliko previsoka. — Naša sodba: Risbe bi se lahko opustile, saj knjiga ni za otroke, ker duhovitosti ne razumejo, odrasli pa slik ne potrebujejo. Zato pa naj bi se »ribniške« zbrale in v pravilnem ljudskem tonu priredile v lepo zabavno knjižico, ki bi kot izraz narodne kulture imela tudi leposlovno in znanstveno vrednost.

Dr. I. Samsa.

Engelbert Gangl: **Zbrani spisi za mladino.** Drugi zvezek. Pripovedne pesmi. Drugi tisk. V Ljubljani, 1920. Last in založba »Društva za zgradbo učiteljskega konvikta«. Natisnila »Učiteljska tiskarna«. — Za knjigo govori okolnost, da je izšla že v drugem tisketu in da imamo zelo malo pesniških zbirk; posebno primerno opremljenih zbirk nam manjka. Kljub temu pa mislim, da ima Gangl več sreče v mladinski prozi kot v mladinskih verzih. Ne trdim, da je proza lažja. Toda pesem zahteva dobro izbranega motiva, ki je že v svojem bistvu privlačen in zanimiv in ne potrebuje pesnikovega opisovanja, da ga priporoči. Treba je vestnejše formalne obdelave, take obdelave, da sili pesem sama v spomin in odpira otroku najlažjo pot do razumevanja. Najboljše merilo za otroške pesmi je otrok sam, če mu jih bereš. Pesmi, ki se jih otroci hipoma naučijo in brez priganjanja in jih žvrgolijo doma in na cesti, so dobre pesmi. To je začetek in konec teorije o otroški pesmi. Edino merilo more biti pesniku še njegova lastna mladost, v katero se zaživi in pomisli, kaj je zanimalo tedaj njega. Ali je res ljubil opevanje brezpomembnih predmetov in dogodkov, rosić, cvetic in izgubljene mladosti? Ali je

bolj ljubil nagajivke kot z resno filozofijo osoljene omlednosti in slabo rimanje brez vsebine? Otroka zanima v prvi vrsti motiv, ki tudi v navadnem življenju polni njegovo dušo, dalje zvoneč verz, posnemanje, šegavost, zdrava radost. Jaz se spominjam iz starih čitank samo pesmi »Muca maca bolna taca«, ker je bila to edina dobra pesem v njih in še ta je bila narodna. Koliko imamo šolske mladinske literature pri nas! Poudarjam: šolske! Če izvezem Levstika in Župančiča, imamo komaj sto dobrih mladinskih pesmi. Saj še danes nismo docela prepričani, da je mladinsko slovstvo resna stvar in niti zadeva literarnega začetnika, niti zadeva učiteljeva. Vendar se moramo ponajveč tem zadnjim zahvaliti, da je mladina sploh kaj dobila. Radi tega ima Gangl zasluge kakor v mladinski prozi tako tudi v verzih. Med mladinske pesnike, ki bi preživel samega sebe, ga ne morem šteti. Njegove pesmi je narokovalo bolj hojenje. Njegovi motivi so navadno nezanimivi, ki se v par kiticah ne morejo zadostno priporočiti. — Par primerov: Dokazovanje, da je mladina mlada, da je srečna, da je drugim ljudem stokrat bolj hudo. — Mama reče hčerki, da je april nagajiv, toda hči je modra in razpne dežnik. — Anka je rada mlečno kašo, a tega ne pové nikomur, ker se boji zanj. I. t. d. Taka vsebina ne more ogreti sama na sebi. Je par motivov tudi dobrih, a jih pogosto kvari oblika, ki je prisiljena in ne zveni. Slaba stran teh pesmi so tudi rime, s katerimi se kvari jezikovni naglas pri otroku. Na primer: spak — vznak, gre — smejé, pel — grel, čuvaj — kaj, drčé — gre, tedaj — nazaj, glas — jaz, srce je — posmeje, moj — takoj, kladija — prirožlja, priplesala sta — karkoli se da in še mnogo drugih. Ne vem tudi, kako je mogoče, da uteče verz kot n. pr. zadnji v kitici:

»Eh, ti spak!
Pa je vznak
legel v prah:
Ih, oh, ahl«

če že drugače kitico opravičimo kljub slabi rimi. Enako dirne tudi »tam«, ki je že staro, nerodno mašilo verza. Je tudi par pesmi, ki

bi jih razen par malih hib uvrstil med dobre. »Tinkova nezgoda«, »Huda kazen« (krasna po svojem motivu) in še par drugih. »Pesmi o živalih« so splošno boljše kot prvi del. Z eno besedo: Pesmi ne bodo postale otrokova last, premalo in prešibko mu povedo; ta ali ona bo pa ostala kot prijetno berilo, a ne bo živela v človeku preko šolskih let; za to je treba umetnin. — Oprema knjige — papir in risbe — je precej čedna, dasi po ilustracijah ni enotna, vendar privlačna za otroka in pomaga zbirki do večje zanimivosti in privlačnosti. S tem pa ne pravim, da je oprema glede ilustracij dobra. O dobri opremi mladinske knjige bi se dalo napisati še marsikaj.

Francè Bevk.

Grammatica teoretico-pratica della lingua slovena del Dott. Bruno Guyon. Seconda edizione, riveduta e ampliata. Manuale Hoepli. Milano, 1918. 16°. XX+343. L. 5'50.

Da so se začeli zanimati tudi v Italiji za slovenščino — iz idealnih razlogov gotovo ne —, o tem nam priča že druga izdaja te slovnice. Ko pa prime človek to knjigo v roke, se nehoče vpraša, je li mogoče na tak način pačiti našo ljubo slovenščino.

Kakor sem izvedel, je Guyon baje profesor slovenščine in srbohrvaščine na orientalskem zavodu v Neapolju. Toda Guyon ne pozna našega jezika, kar razbereš na prvi hip, ko pogledaš v knjigo. Kritike bi bil vreden le I. in II. del (fonetične opombe in sintaksa), kar je prevzeto dokaj nekritično iz naših slovnice preteklega (!) stoletja: iz Miklošičeve do Šumartove slovnice l. 1884.; poslednja se zdi piscu najboljša in iz nje je tudi največ črpal.

Knjiga se pričinja s predgovorom prve izdaje, ki podaja splošno — zelo splošno in površno — karakterizacijo Slovenije in slovenščine. Trditev, da je ta slovnica prva slov. slovnica za Italijane, ne odgovarja resnici, kajti Guyonu bi moral biti znan V. Franulov »Saggio grammaticale ital.-cragolino«. Naletel sem tudi na neko drugo slovnico: Migliorini M.: »Lo Sloveno. Grammatica, avviamento pratico... Milano«, ki je izključno praktičnega značaja;

Poleg raznih neštevilnih pogreškov vsebuje nekaj tipičnih napak, ki jih najdemo tudi v Guyonovi slovnici; ker pa je knjiga brez letnice, je težko dognati, kdo je prepisoval: ali Guyon ali Migliorini. Kakor rečeno, se naslanjata prva dva dela Guyonove gramatike na naše starejše slovnice. Poleg tiskovnih napak, ki jih najdeš skoro v vsaki vrsti in ki pačijo i besede i smisel, moti nedoslednost v oblikah, zakaj sedaj navadne oblike so pomešane s starimi, ki jih že zdavnaj več ne rabimo, pač posledica nekritičnega prevzetja iz slov. slovnice različnih dob (prim. nom. dual. sinj; loc. sg. ključ, kralj; jest mesto jaz itd.).

Napak ne manjka; vseh ne bom navajal, ker jih je preveč. Mislim, da zadostuje, če navedem te-le: Konjiki so šli v skok skozi trg; l'orto del padrone = gospodarski vrt; ali bi bilo najti tolmača dobrega; otroci imajo zelo strah; tepóč, tepé; štejóč, štejé; nosévati; grede v zatón solnce svet pozdravi; proti večer; kljubu besedih mojih itd.

III. del, najbrže lasten produkt Guyonov: »dialoghi comuni«, pa je res žalosten. Tu si sledi spaka za spako. Naj tudi tu zadostuje par primerov: lo esprimo la mia riconoscenza = jest skazim mojo hvaležnost; prosim odpustite me, ki se podstopim tega; nisem slišal govoriti od tega, kar vi ste rekli; ali bi mi hotli svoj nadpis (= indirizzò) dati; obedan me nje zbudil; večernje, jutranje oznanovanje pravi da taljanski vazduhoplavci (!) so napadli mesto Ljubljano itd., itd.

Sledi antologija, ki prinaša par spisov v prozi (zastopani so Slomšek, Zap. Ivan (?), Fr. Marn), 2 Jenkovi, 1 Levstikovo, 1 Vilharjevo, 3 Prešernove in 2 Gregorčičevi pesmi. Za zaključek je naveden začetek in konec črnogorske himne kot »esempio (!) di relazione fra serbo e sloveno«. Zadnjih 80 strani obsega slov.-ital. in ital.-slov. slovarček.

Po vsem tem se mi zdi čudno, kako se more pohvaliti pisec, da ga je izpodbudil k drugi izdaji tudi »il giudizio bene-

vole, espresso su questo mio lavoro da un illustre linguista, il boemo prof. Vondrák«. (!?)

Tako slovnico je napisal Guyon (od istega avtorja je izšla tudi srbska gramatika, ki je pa nimam pri roki), slično že omenjeni Migliorini, in lahko trdim, da boljše ne bo napisal noben Italijan. Da pa je taka slovnica — posebno sedaj — potrebna, ni treba na dolgo razlagati. Odvisno je tedaj od nas samih, ali bo obveljala Guyonova slovnica v tej obliki in ali bodo Italijani nas in naš jezik na ta način »spoznavali«.

R. M

Dr. Hinko Dolenec: **Izbrani spisi.** (Prosveti in zabavi 3.) V Ljubljani, 1921. (Uredil dr. Janko Šlebinger.) Izdala Zveza kulturnih društev. Založila Tiskovna zadruga. — Ljubki koserist Hinko Dolenec, ki ga Glaser samo mimogredé omeni, je v polni meri zaslužil ponatis svojih kramljanj o Cerknškem jezeru, o gozdu, polharjih, gobarjih, kunarjih in o kraški burji. Človek uživa naivno kakor Jurčiča ali Erjavca in se ob berilu pomladi, ogreje in speš malo poslovenj ob lepi domači besedi in nekaj malo polupretéklem besednem redu. Šola bo za Dolenca založništvo hvaležna. Pa tudi kot ljudska knjiga utegne Dolenec močno vzgajati. Neprijetnost in preprostost pripovedovanja je umetnost te knjige, ki ima dušo in vonj, česar nove lovske zgodbe bolj ambicioznih pisateljev naših, kot je Dolenec, nimajo.

Dr. I. P.

Fr. Rojec: **Tončkove sanje na Miklavžev večer.** Mladinska igra s petjem v treh dejanjih. Vpodobila I. Erbežnik in F. Rojec. V Ljubljani, 1920. Založila Ig. pl. Kleinmayr in F. Bamberg. — »Mladi Jugoslaviji« (državi ali mladini?) je poklonil svojo verzificirano igro mladinski pisatelj, ki mi je znan po risbah in pesmih iz »Vrtca« in »Zvončka«, v čigar listih se je poskušal kot »podobar« tudi Erbežnik. Knjiga ni vzbudila neprijetnega razočaranja v meni in kaže resno voljo in tudi precej dramske rutine, dasi je v besednem in izraznem oziru ponekod precej plitva zgovernost in nič več. Da je pona-

zorenje Boga Očeta v nebesih bodisi v Erbežnikovi sliki, bodisi v Rojčevi filistrsko-človeški besedi vse kaj drugega kot pa transcendentalna poezija sanjske igre pri Maeterlincku i. dr., kdo bi kaj več od Rojca pričakoval, če je enkrat videl njegov transparentno-dekorativni nagib in ki tudi pozna hvalevredno, a nesistematično šolanost Erbežnikovo hotenje. Zato pa visi človek ob besedi in sliki teh »sanj« ves čas v občutju očitnega diletantstva in se vrhu tega vedno zopet boji nezavedno zapisanih trivialnosti kakor n. pr. o materi, ki je angelčke dajala nebesom in si vzgojila tudi dva ministra (str. 51 sl.). Glasbene točke je priredil prof. Marko Bajuk. Igra je bila uprizorjena v Ljubljani na Ljudskem odru. Uprizoritev se bo kot pripravno prigodniška bržčas ponavljala. Da bi kdo igro prevajal, kakor si pisatelj menda obeta (str. 125), dvomim.

Dr. I. Pregelj.

Otroški oder. Igrice za mladino otroških in ljudskih šol. Drugi, predelani natis. Sestavila Marica Gregoričeva (Stepančičeva). V Ljubljani, 1920. Izdala, založila in natisnila »Učiteljska tiskarna«. — Gregoričeva (ne Gregorčičeva str. 6) je ustregla dejanskim potrebam s svojim »otroškim odrom«, kakor priča predelani (!) ponatis izdaje iz leta 1910. Pet daljših prozaičnih otroških iger je nadomestila Gregoričeva v novem ponatisu s krajšimi dramatiziranimi deklamovankami, ki so oblikovno in vsebinsko silna neznatnost. Novi »oder« šteje torej devet kratkih prizorov poleg treh igrice daljšega obsega (Čista vest, Sneguljčica, Pepelka). Lep je samo II. prizor v Sneguljčici. Hvaležna komika v »Kaznovanem šaljivcu« je samo nakazana. Grajati je treba slovenščino: se zateče k omari 6, s cvenkajočimi žepi 53, se vstavi oddaljena 53, enako jaz oblačila 70, zgubla pest 74. Zgled prozodične spretnosti pa je kitica: Tam nekje cvrči — poredni grilček — tukaj zašumi — krtičev rilček 32. O, France Levstik!

Dr. I. Pregelj.

Rudolf Dobovišek: **Rodoljub iz Amerike.** Veseloigra s petjem v treh de-

janjih. Devske točke uglasbil Ciril Pregelj. 1920.

Da se je neznatno diletantsko delce natisnilo, se ne čudim. Saj ga je založil pisatelj sam. Iz katerih in kakih snovnosti našega »polpreteklega« čitalništva je zrastle Doboviškova igra, ni važno. Sodim, da pisatelj pozna kulise et reliqua iz osebnih neprogramnih odnosov do odra, kjer je morda celo sam že režisiral dve, tri igrice iz Talijine zbirke. Z erotično omlednostjo prizorov tete a tete v skrajno slabotni odvisnosti je hotel D. posiliti nekaj efektности za obzorje in okus sentimentalnih kmetiških služkinj v slov. malem mestu. Pa če bi cenjeni rodoljubni pisatelj le slutil, kaj je dovtip, humor, situacijska in besedna komika. Pa ne sluti prav nič in me je razveselil le z neradovoljnimi šalami slovniškega in pravopisnega značaja: uglazbil, z vratami, z Ljubljane, za loviti, rečite, bolana i. p. Zakaj je natisnjeno Pregljevo ime v naslovu, ne vem. V knjigi kompozicijskih prilog ni. Tudi to se ni zdelo zaglagatelju važno, kdo je tiskal in kje se je knjiga tiskala. Dovoljenje za uprizoritev dajejo v Celju.

Dr. I. P.

Čika Jova-Zmaj: **Kalamandarija.** Za našo deco poslovenil Alojz Gradnik. V Ljubljani, 1921. Izdala Tiskovna zadruga. — Priljubljena zbirka otroških pesmi velikega Jovanovića bo v prevodu dobrodošel dar tudi slovenski mladini. Vsebinsko zaslужijo te pesmi celo v prevodu častno mesto ob najboljšem slovenskem mladinskem slovstvu, ob Levstiku. Prevod je ponekod naglasno prisiljen (zato gladim tvoje lice), nejasen (Tam bo Tanka izza bankal), ne domač (... take sanje, ki sem snočih jih dobila). Nenaravna se mi zdi raba otroške govorice v uvodnih verzih: S pisane police nasa Mila klice. Blagoglasje Gradnikove besede seveda ni popolno in to tembolj občutimo, odkar poje v nasladko cicibanstvo Župančičevo.

Dr. I. P.

UMETNOST.

XX. umetnostna razstava v Jakopičevem paviljonu. Češko - jugoslovanska grafika. Propagator grafične umetnosti med Jugo-

slovani M. D. Gjurić,¹ ki je čitateljem Doma in sveta že znan kot izdajatelj Grafičke Umetnosti in ki že par let s predavanji in peresom skuša vzbuditi razumevanje za to pri nas dosedaj zanemarjeno, a v današnjih dragih časih gotovo aktualno, ker najširšim slojem dostopno umetnostno stroko, je zadnji čas vendar uspel toliko, da je za svoje stremljenje zainteresiral tudi slovenske umetniške kroge in del svoje češko-jugoslovanske grafične razstave, ki jo je predstavil spomladi leta 1921 občinstvu v Osijeku, prenesel v Ljubljano, kjer ga je dopolnil z deli slovenskih grafičnih umetnikov Jakca, Pilona in Šantla, v XX. umetnostno razstavo pri Jakopiču. Razstava te vrste del, ki jih dosedaj, žal, niti naš tiskarsko-umetniški trg ne pozna, je bila novost za Ljubljano in se je bilo bati, da občinstvo ne bo znalo najti pravega razmerja do nje. Zato je Gjurić sam priredil par informativnih predavanj v razstavi o zgodovini, tehniki in umetniški vrednosti grafike, pozneje je nastopil tudi naš grafični strokovnjak S. Šantel in v družbi delavstva A. Podbevšek. V časopisju se je obširno bavil z grafičnimi tehnikami arh. R. Kregar (Jugoslavija).

Razstava je bila, kakor že naslov pove, češko-jugoslovanska. Češka grafika je že dalj časa na višku, Gjurić sam se je učil v Pragi in vzdržuje najožje stike s češkimi grafičnimi umetniki; tudi mnogo drugih jugoslovanov, ki se pečajo z grafiko, posebno mladih, se je učilo in se še uči v Pragi, tako da so zveze direktne in ta razstava ni imela samo namena manifestirati kulturno skupnost teh dveh narodov, ampak pokazati obenem tehniško in umetniško priznana, na višku stoječa dela Čehov, ki naj tvorijo nekako merilo za to, kar smo sami dosegli, ali po čemer sami stremimo. Ideja je neoporečna, žal, pa ni bila tako ilustrirana, kakor bi pedagoško morala biti,

¹ Kdor se zanima zanj, mu priporočam njegov životopis, ki ga je napisal R. F. Magjer v Vjesniku županije virovičiške, br. 11–12, l. 1921, in majhen album z 11 slikami pod naslovom Milenko D. Gjurić, ki ga je izdala 1921 knjigarna in papirnica bratov Čujić v Zagrebu.

sevé, če bi prireditelj razpolagal svobodno z materialom, ki bi bil potreben. Ker pa je to izključeno in je šlo v prvi vrsti za propagando dobre in v sedanjih razmerah kulturno pomembne reči, moramo biti hvaležni za to, kar je podala. Vseeno pa, če so že Čehi bili na razstavi bolj radi imena in radi pojasnitve tehnične višine in finés moderne grafike, je neizmerno škoda, da jugoslovani niso bili bolje zastopani. Dobro zastopan je bil samo Gjurić sam in Pilon in Jakac, še S. Šantel, recimo, pregledno in tehniško ilustrativno, — toda kje so ostali drugi? Prireditelju ne očitam ničesar, ker je mož dela in izhaja iz principa: bolje nekaj, če prav nepopolno, kakor nič; toda vseeno bi bil jaz risbe sploh izločil iz te razstave (razen sevé če bi pojasnjevale postanek te ali one grafično izvedene ideje), gotovo pa vsaj udeležence, ki sploh nič grafičnega niso razstavili, kot n. pr. Zupan Fr.

Izmed Čehov so razstavili Alex A., Brunner V., Konupek J., Lauda R., Neuman A., Silovsky V., Šimon T. F., Vir K. Češki del je bil očitvidno izbran po ilustrativnem načelu, ki naj pokaže vse možnosti in fineše grafičnih tehnik kot ogrodje, na katerem je pedagog Gjurić skušal občinstvo prepričati o pomembnosti svoje umetnosti. S tega stališča je ta del tudi treba presoјati. Od preproste stvarnosti, ki v mejah svoje naravne možnosti podaja svoj predmet ali svojo idejo, pa do tja, kjer so rafinirani tehniki-grafiki polpreteklosti skušali konkurirati s slikarstvom in nekako premagati sami svojo umetnost, smo tu videli zastopnike. Manjkala je žal (in mislim namenoma) nova generacija, kateri so norma estetske možnosti posebnega materiala in njemu posebno prikladne tehnike in ki so idejno v službi takozvanega ekspresionizma, kubizma in futurizma. Kakor je vse navedeno predstavljalo ozadje za dela Gjurićeva in drugih, sta Jakac in Pilon, žal, ostala brez takega poučnega ozadja, na katerem bi se njuno delo bolj organsko spajalo z ostalo razstavo, kakor se je sicer.

Izmed Hrvatov so razstavili sodelavniki Grafičke Umetnosti Bojnić Vera, Benković I., Gjurić M. D., Orešković Ivka, Rački M., Rašica M., Trepše M. in Uzelac

M. Med vsemi je bil primerno zastopan (tako, da se da presoditi vsaj nekoliko njegovo hojenje in značaj) samo Gjurić. Naravno je to, ker je on edini, ki je res tudi z dušo in iz srčne potrebe grafik in na tem polju išče utešitve svojih stremljenj. On je mnogostranski, kakor smo omenjali že pri njegovih delih v Grafički Umetnosti, in nam ni predstavil samo tehniških poskusov, ampak tudi par zrelih del. Pred vsem ciklus štirih velikih lesorezov pod naslovom »Delo«, ki je brez oporekanja reprezentativno delo v velikem formatu in lepo tiskano. Dalje litografija Smrt majke Jugovića in bakropisa Praški kolo-dvor in Begunci. Gjuriću je problem njegove umetnosti v mnogem oziru še problem forme, tehniko obvlada in jo vežba na težavnih problemih osvetljenja, prostorne kompozicije in kretnje; stremi očitno po velikopoteznosti, monumentalnosti, čeprav v tradicionalnem duhu, formalna kompozicija mu ni nikdar abstraktna naloga, kakor mnogim modernim, ampak vedno zvezana z realnim, v logiki naravnega dogodka utemeljenim doživljajem. Zato bo pri njem občinstvo videlo vedno le predmet in dogodek, ne bo pa prodrlo do njegovega pravega stremljenja, ki je na umetniško-formalnem polju.

Izmed slovenskih grafikov so razstavili Jakac Božidar, Pilon Veno, Smrekar Henrik in Šantel Saša.

Smrekarjeve stvari, vsega skupaj štiri (3 grafike in 1 risba), spadajo med njegove boljše; njemu, ki je ves skoz in skoz risar, je grafika enakopraven izraz hotenja, ki ga odlikuje iznajdljiva fantazija in kakor pri Rajski ptici bajeslovno čaroben kolorit.

Šantel Saša je med našimi starejšimi umetniki edini, ki posveča precejšen del svojega stremljenja grafiki. Obvlada najrazličnejše tozadevne tehnike in so bile njegove razstavljene reči očitno tudi s tega stališča izbrane. Razstavil je zopet dva lesorezna portreta iz cikla »Slovenski skladatelji« (Dev, Sattner); narejena sta spretno, velikopotezno karakterizirana kot močen kontrast belega in črnega, pri tem pa imata kakor vse Šantljeve reči neko potezo, ki bi jo mogoče najbolje označili z izrazom objektivnost,

manjka jima neposrednosti doživetja, ki nam tudi portret, če bi ga prav smatrali za neko nujno objektivno stroko umetnosti, vseeno človeško približa. Okusen, že prej razstavljen, je lesorez v barvah »Kvarnerski motiv«; nežen je bakropis »Mati«, čeprav po svojem motivu in obdelavi tradicionalen, vendar ena najbolj posrečenih in najintimnejših Šantljevih reči. Dva bakropisa (Vodnikov trg in Na ljubljanskem gradu) obdelujeta motive ljubljanske mestne slike. Ob tej priliki nam je zopet žal, da se ne najde umetnik, ki bi poiskal z večjim očesom in z ljubečim srcem obdelal motive stare Ljubljane z njenim razpoloženjem, kolikor ga je še ostalo preko potresa in obnove. Šantel je tudi tu le preveč trezno-objektiven motrilec in ne zgrabi motiva v njegovem elementu, kajti umetnikovo delo izpolni samo en del svoje naloge, če ne poda gledalcu nekaj novega, česar se on dosedaj ni zavedel, kar je mogoče slutiti, a ni spoznal, dokler ga ni poučil tisti, ki več in fineje občuti — umetnik.

Zelo zanimiva sta Jakač in Pilon. Zanimiva, pravim, kajti pri njiju je čutiti mladost, iskanje, nič še ni v nerazrušne norme vkovanega, vse kaže veselje do dela in kar je glavno — talent.

Božidarja Jakca smo videli nekako pred enim letom v družbi naših najmlajših; že takrat je ta otrok impresionizma kazal, da išče novih možnosti. Našli smo v njem mehko, sanjavo dušo, ki ljubi pokrajinska razpoloženja, našli smo v njem spretnega risarja, ki skuša ujeti trenutek v par markantnih lis ali potez, našli smo ga pa v ozki zvezi s to njegovo stranjo v njegovih plakatih kot človeka, ki išče novih smeri in novih možnosti v smeri najmodernejših poskusov. Tudi sedaj je razstavil celo vrsto risb, nekatere naravnost rafinirane in velikopotezne v zabeležbi hipa; odlikujejo se motivi iz koncertne dvorane in pokrajinski motivi iz Bosne, kjer je uspel v preprosto risbo vkliniti blestečo, tako značilno belino bosanske hiše. Te stvari se skladajo v svojem notranjem bistvu popolnoma s tem, kar je pokazal lansko leto kot pokrajinar. Na drugi strani pa se nam je letos pokazal v pretežni večini kot grafik; bavi

se z vsemi mogočimi tehnikami in v vsaki je ustvaril nekaj stvari, ki so posrečene; majhne, intimne so njegove suhe igle, bakro-, cinko- in medopisi; obširnejši in dekorativni so pa njegovi lino- in lesorezi. Po svojem stilističnem značaju in njegovem hotenju sta si ti dve skupini močno sorodni; rezultat, do katerega je zaenkrat prišel, je do neke mere soroden Pilonovemu linorezu. Očividno se še bori za stil in skuša dobiti iz tehnike, kakršna odgovarja najbolj materialu, čim več dekorativno učinkujočih, obenem pa osebno notranje doživetje predajajočih harmonij. Na prvi pogled je jasno, da izhaja od tehnike dela: Iz plošče, ki tvori masivno enakomerno črno ozadje, dviga s skoro grobo odkritosrčnimi zarezi dleta, ki jih prav lahko zasleduješ in skoro šteješ, svoje prizore, ki niso nič drugega kot močno osvetljene prikazni v vseudevajoči temi matere plošče. Samo po sebi se vrine pri takem pojmovanju dela dekorativna tendenca, ki lahko postane, kakor pri nekaterih modernih les- in linorezcih naravnost sama sebi namen. Plošča vsebuje nebroj dekorativnih možnosti in iskanje teh postane lahko glayni namen. To pa pri Jakcu ni. Formalni problem skupine (Dva, Muzikanti, V čakališču), prostora (Solnce), svetlobe in karakteristike ga preveč zanima in tega je postavil na prvo mesto. Zdi se mi, da je včasih ob skrbi, kako bo rešil v par potezah in velikih jarkih kontrastih ta problem, preveč pozabil na dekorativno stran, ki je pri takem pojmovanju dela nujnost. Njegovim delom, ki kažejo močno hotenje in stremljenje po težavnih nalogah, očividno manjka i dekorativne uravnovešenosti (ki sicer manj vredna dela lahko vseeno dvigne do precejšnje stopnje zanimivosti — ljudska umetnost, Gaspari) i konstruktivne sigurnosti njegovega reza; zdi se mi, da je radi dosege drugega prvo zanemaril, a bi bil bolje storil, da je zvestno spojil oba principa, ker bi bil s prednostmi prvega marsikako pomanjkljivost drugega zakril. Njegovi ex librisi so igra par svetlih črt na temnem dnú in hočejo razen dekoracije v prvi vrsti tudi nekaj povedati, in sicer povedati nekaj osebnega, na lastnika se nanašajočega. V splošnem so res rafinirano velikopotezni,

v detajlu pa vseeno malo preveč vsi po enem kopitu. Dobri se mi zde Tone Kralj, Kogoj, Škerjanc, Jarc; prednost bi dal skoro T. Kraljevemu, kjer bizarno vstajajoča svetla linija podaja takorekoč kompozicijski motiv nekaterih njegovih del.

Precej drugačen po svojem hotenju in značaju, pa tudi po svojem načinu je Veno Pilon. Do sorodnih rezultatov prideva v neki meri samo v linorezih. Pilon smo poznali dosedaj samo kot spretnega akvarelista, ki so mu obetali lepo bodočnost. Zato nas je sedaj kot risar in grafik presenetil. Kot risar si je osvojil gotove rezultate kubizma, ki jih porablja ne kot same sebi namen, ampak samo v svrhu čim silnejše plastične karakterizacije, ki je semintja skoro odurna. — V to vrsto spadajo Moja mati, Milka, Justa ter dve ritmični študiji. Karakteristika teh obrazov je tako silna, tako prepričevalna, da je ne pozabiš, da ti postane doživljaj, kakor posrečena melodija, če jo prvič slišiš, in v tem je zadostno opravičilo zanj. Njegov linorez temelji na istem principu kot smo ga opisali pri Jakcu in ki je neoporečno adekvaten materialu; tudi pri Pilonu opažamo, da ga bolj zanima izraz kakor pa dekorativna izpolnitev ploskve. V tem oziru je v svoji brezobzirnosti, skoro bi rekli surovosti, posebno značilen Moj oče. Najboljša dela, med njimi par nedvomno stalne vrednosti, je izvršil Pilon v cinkopisu. Tudi tu je tuintam kumovala ta ali ona stran kubizma, kot n. pr. pri Ponte vecchio, ki je eno najboljših del te razstave. Odlikuje ga, kakor ostale, skoro elementarno brezobzirna karakteristika. Razen tega spadajo med najboljša dela Predmestje, Lakota, Amour simple in Krčma. Eno za drugim so ta dela nepozabna in nedvomno bogatijo našo fantazijo, zato se ne čudim, da jih je gibka, po novem stremeča mladina sprejela s posebnim navdušenjem.

Z grafično razstavo v Ljubljani smo napravili lep korak naprej. Samo ne vem, če je izpreobrnila kaj dosti denarnih ljudi, da bodo odslej mesto umetniških surrogatov, grobih mehaničnih reprodukcij vseh vrst začeli kupovati originalna grafična dela, ki imajo vrednost izvirnih, lastno-

ročno izvedenih umetnin. Denar, izdan za taka dela, je vsaj tako dobro naložen, kakor če kupujete zlatnino in srebrnino. Ljudje, ki so prišli čez noč do denarja, tudi pri nas kupujejo slike in druge umetnine, toda kje? Konstatiral sem na svoje začudenje celo vrsto naravnost smešnih slučajev: ali pri kakem Nemcu ali Čehu (če je res Čeh, je še vprašanje); izdaja se pogosto denar kar pavšalno naprej na naročilo nečesa, o čemer nihče ne vé, kakšno bo; in kakšno je, o tem priča marsikaka pisarna in marsikako stanovanje bančnega uradnika. Kupujejo se sicer tudi dela domačih umetnikov, toda radi varnosti (ker si kupovalec domišlja, da se na umetnost ne razume, mesto da bi se prepustil vodstvu zdravega instinkta) pri prekupcih, ki takim kupcem po maslnih cenah odrinejo to, pri čemer so se sami vrezali, itd. Kdaj bo prišel čas, da bo šel tudi naš človek na razstavo in tam kupil, ali k umetniku v atelje in tam kupil in naročil. Za onega, ki nima zadostnih sredstev pa bo grafika tisto sredstvo, s katerim se bo tudi on lahko umetniško enakovredno obdal z izvirnimi umetninami.

Frst.

RAZNO.

Belokranjski pregovori in reki. V Adlešičih zapisal I. Š.

Ako je na Martinje lepo, bo za tri dana grdo.

Ako si ti iz mésa (da te n. pr. ne zebel), nisem ni ja iz lesa (da me ne bi zeblo).

Bolje je žlica meda, nego lópata blata.

Do Petrova moči, po Petrovem suši (do sv. Petra je navadno mokro vreme, po sv. Petru pa nastane navadno suho vreme).

Dobremu se je škoda zameriti (ker ti ne bo potem več dobrote delil), a zločestemu se ne sme (ker se ga je treba bati, da ti bo škodoval).

Greh je, svoje pustiti i kaj tujega vzeti.

Iz lesnike je lahko još prav dobro drvo i dober sad (iz hudobnega otroka postane še lahko dober človek).

Je priliznjen, da se mu oči smejejo.

Kada hiša zgori, je kasno braniti.

Kada je dosti prve repe (ki se seje po turšici), takrat ni druge (v jeseni).

Kada kúkovača još po Petrovem kúkuje, ne bo dobro leto.

Kada so potresi, je lepo vreme.

Kako si ki postre, tako i spi.

Kako znešeno, tako i razstrešeno.

Kakovo je poletje, takova bo i zima.

Kamor si je prste zábol, tam naj jih ima (kakor si je postlal, tako naj leži).

Kí dobi ovco, neka dobi i vuno ž njom (kjer je krava, naj bo še tele).

Kos — odpal ti nos! (pravijo kosu, če le preveč popeval).

Krt ruje i ruje, dok ne dobi po glavi (vsaka hudobija se preje ali kasneje kaznuje).

Med vsakim zrnjem se najdejo pleve.

Mravunec nosi vse po malem, pak si nanosi celi kup.

Mu je dobro, kaj bobregu v laju.

Mu je dobro, kaj molju v bobu.

Na čelu ni nikomur zapisano, kdo je i kakov.

Na nágovor je ódgovor.

Ogenj brez pódmeta (tudi: brez podpuha, brez podtika) ne gori rad (malo se zgoči brez podpihovanja).

Poštenje i pameť, to je življenje na svetu.

Složni imajo bolje južino v petek, nego nesložni na Božič.

Tako je gizdava, da ne bi svojega óka pobrala (če bi ji izpalo, ker bi jo bilo sram, se pripogniti).

Tretji mraz se rad pere (če je bil že tri dni zaporedoma mraz, potem rado dežuje).

Vsaki človek mora biti dvakrat v življenju pastir, koť dete in ko je star (za pastirje se porablja navadno deca in stari ljudje).

• Vuk izza mlada kolje. •

Vukova koža je vsako dobo zrela.

Vzemi, kjer hočeš, če ne iz oka, pa iz boka (če te kdo vidi, ali pa ne — po poštem ali krivičnem potu).

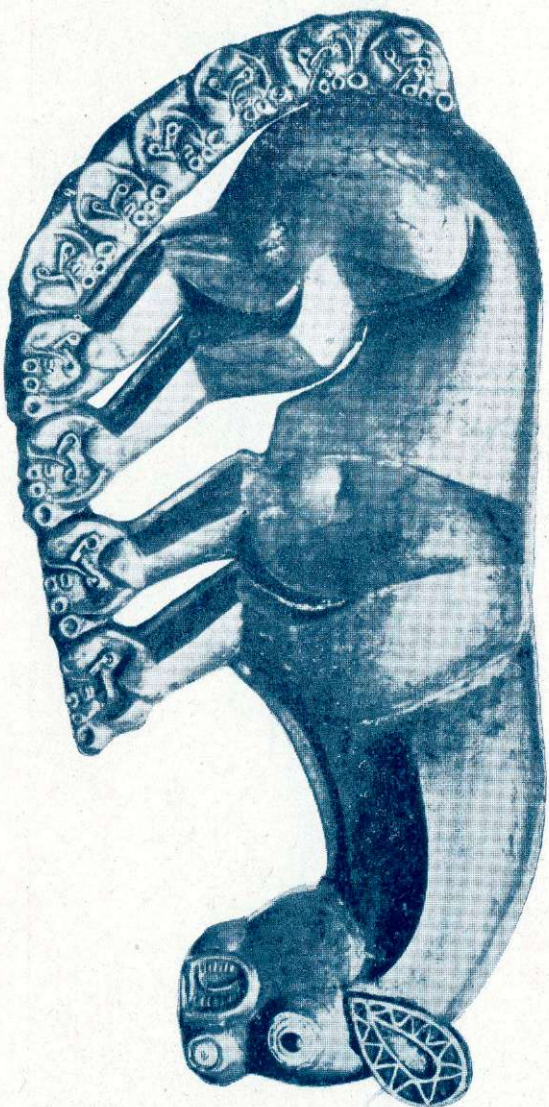
Za pasjim zglavljem ni mesa (še pes si mora hrano zaslužiti; če bo samo ležal, je ni vreden).

Sl. 8. † Papež Benedikt XV.

*Sl. 9. Fides intrepida — Pij XI.
dosedanji milanski kardinal Ahil Ratti, za papeža kronan 12. februarja 1922.*

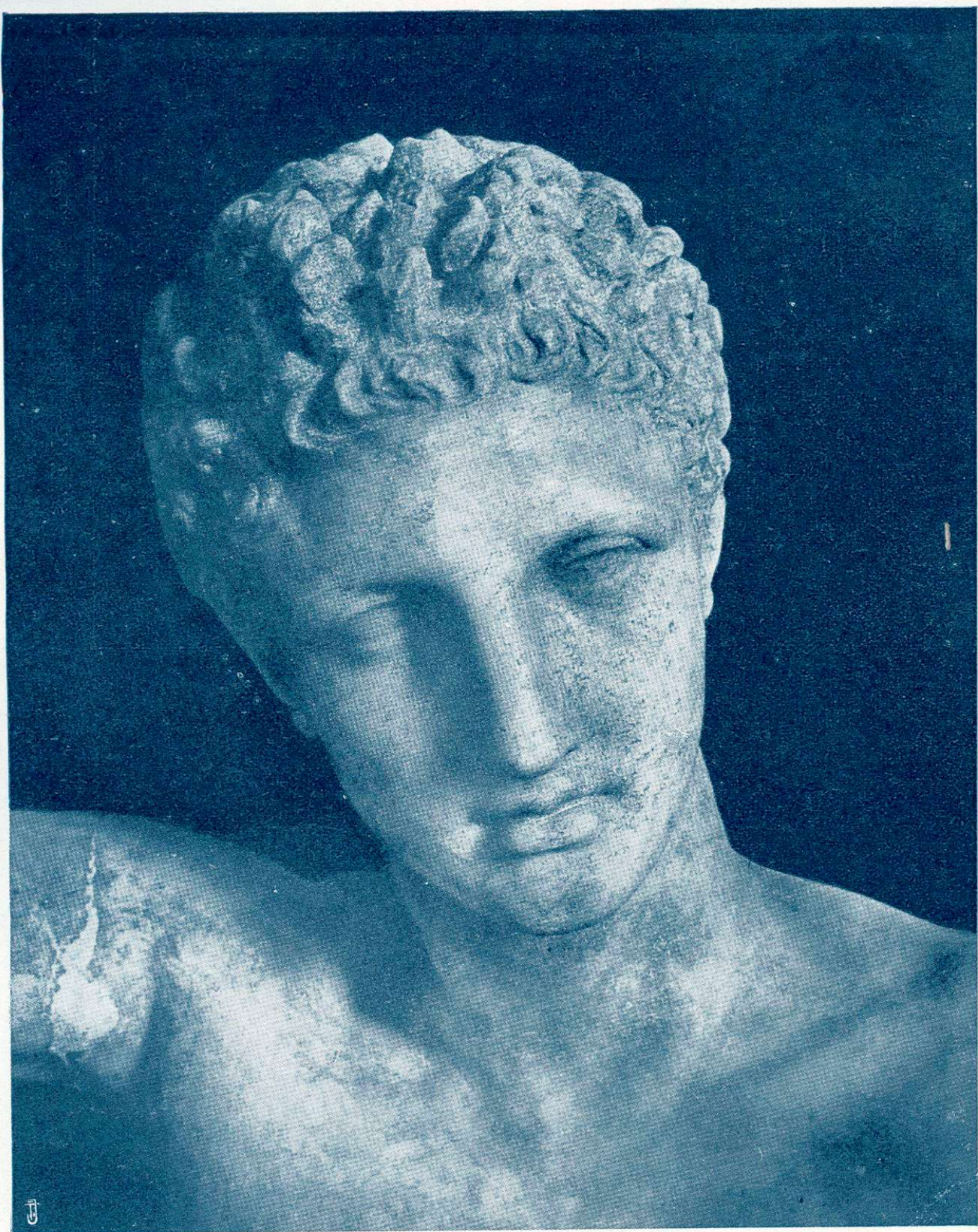

Sl. 2. Žival iz Kelermesa, 6. stol. po Kr. Petrograd, Eremitage. (Zlato.)

Sl. 1. Tone Kralj: Zločin. (Les.)

D. in Sv. 1922, priloga I.

Sl. 3. Glava Praxitelovega Herma. Olimpia, muzej. (Marmor.)

PREJELI SMO V OCENO:

M. Begović: Dunja u kovčegu. Roman. Nakl. St. Kugli, Zagreb, 1921.

Fr. Milčinski: Drobiž. Ljubljana, 1921. Tiskovna zadruga. Cena 36 K.

Ivan Fr. Požezanin: U borbi života. Djesme od 1909 do 1918. Fumić i drugovi u Zagrebu, 1921. Cena 6 Din.

G. Šilih: Nekoč je bilo jezero... Dolska bajka. Ljubljana, 1921. Učiteljska tiskarna. Cena vez. 50 K.

Tonka-Album. Nakl. umjet. fotograf. ateliera »Tonka«, Zagreb. Prigodom 20. godišnjice zvaničnog rada. Sa 23 umjet. reprodukcija. Uvodom popratio dr. V. Prestini. Tisak i klišeji kr. zem. tiskare.

Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. (Cir.) Urednik Pavle Popović. Izhaja dvakrat na leto. Letno 40 Din. Naroča se: Beograd, Njegoševa ul. 60.

Knjige »Goriške Matice« za leto 1922.:

1. **Koledar.**

2. **Zabavna knjižnica, 2. zv.:** dr. Al. Remec: **Naši ljudi.**

3. **Dr. Joža Lovrenčič: Gorske pravljice.** Cena svih trih knjig 5 lir. Naroča se pri »Narodni Tiskarni«, Gorica, Via Carlo Favetti 9.

Orlič, mesečnik, letno 4 Din. Izd. uprava Mladosti v Kamniku.

Krijes, mesečnik za mladino. Ured. dr. V. Deželić, Zagreb, Jelisavina ul. 8. Letno 10 Din.

Knjige Družbe sv. Mohorja:

1. **Koledar.**

2. **Dr. Ant. Bonaventura Jeglič: Na noge v sveti boj.** 3. knj. V boj za srečno in veselo kršćansko življenje.

3. **Slovenskih Večernic 74. zvezek:** dr. Fr. Dežela: **Takšni so (povesti) in Begunka (drama).**

Ivan Podržaj: Slike z naše riviere. Ponatis iz Slov. Naroda. Narodna Tiskarna, Ljubljana, 1921.

Zorko Prelovec: Dve pesmi za osmerospjev (moški zbor) in bariton solo.

1. **Zapoj mi pesem, dekle...**, Ksenij Verin;
2. **Škrjančku, Ivo Peruzzi.** Ljubljana, 1921
Založila Zvezna tiskarna v Ljubljani.

Die Fioretti oder Blümlein des hl. Franziskus, na podlagi lat. in ital. tekstov izdal dr. Hans Schönhöffer. Freiburg i. Br. Herder, 1921. Cena vez. 18 mark. Zbirka prekrasnih legendic, nanašajočih se na sv. Frančiška, iz katerih veje duh pravega frančiškanskega poklica, ljubezni do Boga in ljudi, do živih in neživih bitij in frančiškanskih čednosti ubožstva in pokorščine.

Vademecum Theologiae moralis. In usum examinandorum et confessoriorum. Auct. Dominico M. Prümmer O. P. Freiburg i. Br. 1921. Herder. Cena 52 mark, vez. 60 mark.

Hartmann Grisar S. J.: Luther zu Worms und die jüngsten drei Jahrhundert-feste der Reformation. Freiburg i. Br. Herder, 1921. Cena 14 mark.

Isti in Fr. Heege S. J.: Luthers Kampfbilder I. Passional Christi und Antichristi. Freiburg i. Br. Herder, 1921. Cena 14 mark. — Ti spisi, ki izhajajo pod skupnim naslovom: Lutherstudien, so dopolnila k znanemu delu Grisara o Luthru v treh zvezkih. Njih namen je popularen. Prvi zvezek je posvečen zadnjima dvema Luthrovima stoletnicama v Wittenbergu in Wormsu. Drugi obdelava prvo Luthrovo polemično ilustrirano knjigo pod naslovom Passional Christi und Antichristi.

Ivan Kokošar: Zdrava Marija, Marijine pesmi za tri gornje glasove. V Gorici, 1921. Kat. tisk. društvo v Gorici. C. l. 250.

Aleš Ušeničnik: Uvod v filozofijo. Zv. 1. Spoznavno-kritični del. Publikacije Bogoslovne akademije v Ljubljani, knj. 1. Ljubljana, 1921. Zal. Kat. tiskovno društvo.

Luč, glasilo jugosl. katol. dijaštva. Izhaja desetkrat na leto. Za dijače 9 Din, za nedijake 12 Din. Zagreb I., poštanski pretinac 109.

Renesansa, literarno-kulturna revija. Mesečnik. Letno 20 Din. Split, Nelipića ul. 1.

Umjetnost, almanah za slikarstvu, grafiku i skulpturu. 4. zv. Grafičke Umetnosti. Zagreb—Ljubljana, 1921. Cena v prednaročbi 60 K, prodajna cena 80 K. Naroča se: Zagreb, Mažuranićev trg 13.

I. Cankar: Črty a povídky. Ze slovinštiny přeložil dr. Bohaš Vybíral. Zal. in izdal Obzor v Přerovu. L. 1921.

Dr. Iv. Lah: **Noč na Hmeljniku**, drama. Zveza kulturnih društev v Ljubljani. Založila Tiskovna zadruga, 1921. Cena 4 Din.

Drama, gledališka revija. Izhaja na 14 dni, izd. uprava Narodnega gledališča v Mariboru. Ureja Silv. Škerl. Tiska Mariborska tiskarna. Pos. št. 2 Din 50 p.

Dr. F. Grivec: **Cerkveno prvenstvo i edinstvo** po bizantinskem pojmovanju. Ljubljana, 1921. Str. 112. Cena 15 Din. (Bogoslovna Akademija v Ljubljani. Knjiga III.)

Rihard Orel: **Slovenske narodne pesmi iz Benečije**. Izdala in zal. Glasbena Matica v Ljubljani, 1921. Cena 30 K.

Henrik Ibsen: **Narodni neprijatelj**. (Cir.) Preveo Stevan Predić. Pozorišna biblioteka 1. Izd. »Vreme« v Beogradu, 1921. Cena 8 Din.

Viktor Hugo: **Jadnici**. Prvi deo. Fantina. (Cir.) Izd. »Vreme«, Beograd, 1921. Cena 10 Din.

Dela Viljema Šekspira. (Cir.) 1. **Otelo**, 2. **Hamlet**. Preveo Svetislav Stefanović. Izd. »Vreme«, Beograd, 1921. Cena 12 Din, na boljšem papirju 16 Din.

Lj. St. Kosier: **Prva hrvatska štedionica. 1846—1921**. Jedan prilog historiji jugoslavenskog novčarstva.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. III. letnik, 1. in 2. snop. Urejajo in izdajajo Fr. Kidrič, R. Nahtigai, Fr. Ramovš. Ljubljana, 1921.

Francè Bevk: **Pesmi**. Gorica, 1921.

Fr. Zbašnik: **Pesmi**. Uredil in uvod napisal Pavel Karlin. Ljubljana, 1922. Založila Tiskovna Zadruga. Cena 8 Din, po pošti 50 p več.

Alojz Kraigher: **Umetnikova tri-logija**. Ivanu Cankarju v spomin. Ljubljana, 1921. Samozaložba. Nat. Učiteljska tiskarna. Cena broš. 15 Din. (Vsebina: 1. del: **Umetnik v tujini**, drama v 1 dej.; 2. del: **Umetnik v domovini**, drama v 1 dej.; 3. del: **Umetnik v nebesih**, komedija v 1 dejanju.)

Rimski misal, za privatnu upotrebu dovolom hrv. katol. episkopata priredio dr. Dragutin Kniewald sudjelovanjem Petra Brozičevića, Milana Pavelića, dr. Fr. Zagode. Izdao dr. Stj. Markulin. Zagreb, 1921. Cena 25 Din.

Slovenska stenografična čitanka, sestavil in priredil profesor Adolf Robida, je izšla v pravlični opremi in krasni avtografiji prof. Osane v Jugoslovanski knjigarni in se prodaja po 32 K. Cena je za današnjo draginjo z ozirom na krasen papir in prvovrstno tehnično-litografsko izdelavo prav nizka. Stenografična čitanka je bila že dolgo živa potreba vseh, ki so se učili stenografije. Njena vsebina je vsestranska, poleg liričnih in epskih pesmi ima tudi leposlovne pisatelje prenesene v stenogram. Zaslopani so: Cankar, Finžgar, Župančič, Sardenko, Aškerc, Gregorčič, Prešeren, Jenko itd. Potemtakem je čitanka prava antologija slov. pesništva. Pa tudi znanstvene razprave in narodopisne črtilice so našle prostora v čitanki. Knjiga se opira tudi na našo novo domovino in na srbsko zgodovino in prinaša na prvih desetih straneh stenograma samo domorodne in domoznanske sestavke. Informativen je članek o razvoju in zgodovini slov. stenografije, ki bo služil vsem, ki se zanimajo za tšenopisje. Trgovske šole imajo zadnjo polo knjige na razpolago kot strokovno čtivo: kreditna pisma, kupno pogodbo, pobofnico, odstopno pismo itd. Prof. Robida se drži v stenogramu strogo četrtle (nove) izdaje Novakove stenografije, ki mu je tudi knjigo kot dovršitelju slov. stenografije posvetil. Knjiga je sestavljena tako, da jo rabijo lahko srednje, trgovske in meščanske šole. Knjiga in misel Stenografične čitanke je pri Slovencih prvi tozadevni poizkus in se bo gotovo pray dobro obnesla tudi v praktični uporabi.